

VIC 1931-1936: UNA PETJA INESBORRABLE

*Aproximació a la vida i costums de Vic durant
la Segona República*

Curs: 2n Batxillerat C

Institut de Vic

Vic, desembre de 2011

INTRODUCCIÓ	2
1. ENTRADA DE LA REPÚBLICA	4
1.1 ESPANYA	4
1.2 CATALUNYA A TRAVÉS DELS FETS DE BARCELONA	5
2. VIC	9
3. RELIGIÓ	12
4. OCI I TEMPS LLIURE	17
4.1 JOCS INFANTILS	17
4.2 CINEMA	19
4.4 FESTA MAJOR	20
4.5 EXCURSIONS	22
4.6 PISCINA	23
4.7 CURSES DE BRAUS	24
4.8 COOPERATIVES I ACTIVITATS RECREATIVES	25
5. L'ESCOLA	29
5.1 CENTRES DOCENTS DE VIC	29
5.2 L'ESCOLA NOVA I ELS SEUS MESTRES	33
6. ECONOMIA	36
6.1 OFICIS I SOUS	36
6.2 ECONOMIA DOMÈSTICA	42
6.2.1 LA CASA, LA ROBA I LA NETEJA	42
6.2.2 ALIMENTS	50
6.2.3 L'AJUDA DE LA COOPERATIVA OBRERA DE VIC	52
7. CONCLUSIONS	56
8. BIBLIOGRAFIA	59
9. AGRAÏMENTS	60

INTRODUCCIÓ

He escollit aquest tema com a conseqüència del vuitantè aniversari de la proclamació de la Segona República (1931-2011), un sistema de govern que, malgrat el seu breu

període d'actuació, va procurar el progrés de l'estat. A més, cal destacar el valor del canvi polític en un moment en què els règims totalitaris s'estaven apoderant d'Europa: Hitler, a Alemanya; Mussolini a Itàlia; Stalin a l'URSS, etc. Per altra banda, val a dir que si bé la Guerra Civil és un tema que gaudeix d'un ampli ventall de recursos, la República i les seves fonts consultives es limiten bàsicament al terreny polític. Per aquest motiu, considero que és important conèixer com va incidir un període tan turbulent en la vida quotidiana de Vic. Analitzar la intrahistòria de tantes vides anònimes, sovint properes, que van presenciar els fets i que, vuitanta anys més tard, encara perduren és una oportunitat no sols a nivell històric, sinó també identitari. Cal remarcar que les circumstàncies que caracteritzen la ciutat – la ferma devoció religiosa i la ideologia monàrquica– la converteixen en un dels pilars d'oposició al règim republicà i li atorga un interès afegit.

Recollint el que s'ha dit fins ara, aquest treball pretén rescatar els canvis que la petja republicana va deixar a Vic, molts dels quals van ser opacats després de la Guerra Civil. Així doncs, em centro en àmbits tals com la vida familiar, la religió, l'educació, el lleure, la configuració de les cases, la roba, les tasques domèstiques i el món laboral. Per altra banda, a més d'identificar els trets essencials de la vida vigatana, em proposo contrastar-los amb els trets principals diferencials dels pobles andalusos. D'aquesta manera, he agafat com a models Bailén i Torrendonjimeno (Jaén).

La metodologia del treball està vertebrada per les fonts testimonials. El contingut pren forma a través d'un conjunt d'entrevistes amb individus que, havent viscut aquest període en la seva joventut o infància, recorden què els va suposar la vida republicana. El factor temporal, en aquests casos, deriva en avantatges com ara el contrast de la vida passada amb l'actual. Ara bé, en cas negatiu, sovint es manifesta a través de barreges. És a dir, diversos testimonis identifiquen l'època republicana amb el conflicte bèl·lic posterior. Per sort, la manca de precisió ha estat compensada gràcies als recursos bibliogràfics. Finalment, la premsa digitalitzada del període republicà té un paper molt important en el seguiment del projecte: permet contrastar o validar la versió oferta pels testimonis així com a aportar objectivitat.

En només vuit anys, Catalunya va viure més peripècies que en els trenta anteriors i els quaranta següents, si més no, a nivell polític. Totes les tensions, els anhels, els odis s'hi

van abocar de forma torrencial per agafar sentit en un nou règim que havia despertat moltes il·lusions: la Segona República. Una naixent oportunitat per reparar tots els greuges i injustícies. Aquest fet va significar la instauració d'un govern autònom, la Generalitat, i la consecució d'un Estatut d'Autonomia. Els governs republicans van endegar un procés reformista que va topar amb l'oposició dels grups més conservadors. Es féu massa ràpidament per a alguns i massa lentament per als altres. D'aquesta manera, la República s'enfonsà davant dels poders fàctics de sempre (l'Església, l'exèrcit i la dreta política), esperonats pel feixisme, que vivia l'auge a nivell europeu. Amb la fi del sistema republicà, van caure també, de forma dramàtica i sagnant, moltes dècades de lluita pel progrés, de millora de les condicions obreres i de dignitat de la dona. I, no cal dir-ho, va suposar la mort formal del catalanisme i la renaixença cultural.

1.ENTRADA DE LA REPÚBLICA

1.1 ESPANYA

L'any 1930, els estralls de la Gran Depressió van arribar a Espanya, la qual cosa originà un clima de descontentament vers Primo de Rivera¹. Seguint aquesta línia d'inestabilitat, el dictador va haver de dimitir el mateix any. Aleshores, el rei Alfons XIII² va encarregar la formació d'un nou govern al general Dámaso Berenguer³: havia de preparar eleccions perquè el retorn al règim anterior a la dictadura era ja impossible a causa del declivi dels partits monàrquics, la impopularitat reial i l'auge imminent de les forces republicanes, unides a partir del pacte de Sant Sebastià⁴.

D'aquesta manera, les eleccions municipals convocades el 12 d'abril de 1931 es presentaven com un plebiscit entre monarquia i república. La coalició republicanosocialista triomfà a 41 de les 50 capitals de província. I, amb una victòria tan aclaparadora, quedava palesa la voluntat de canvi polític. El 14 d'abril s'acomplí el desig popular enmig d'un gran entusiasme. Davant de tal situació, el monarca Alfons XIII anuncià de manera pública: "ya no tengo el amor de mi pueblo" i decidí abandonar el país cap a l'exili. A partir d'aquell moment, el poder quedà en mans d'un govern provisional presidit per Niceto Alcalá-Zamora⁵.

Cap a les tres de la tarda d'aquell 14 d'abril la capital estatal va embogir de joia (VEGEU ANNEX 2).

1.2 CATALUNYA A TRAVÉS DELS FETS DE BARCELONA

¹ Primo de Rivera, Miguel (Jerez de la Frontera, Cadis, 8 de gener de 1870 - París, 16 de març de 1930), militar que exercí una dictadura a Espanya des de 1923 fins al 1930.

² Alfons XIII (Madrid, 17 de maig de 1886 - Roma, 28 de febrer de 1941): Rei d'Espanya (1886-1931), fill pòstum d'Alfons XII i de Maria Cristina d'Àustria.

³ Berenguer i Fusté, Dámaso (L'Havana, 1873 - Madrid, 1953) va ser un militar i polític, encarregat del govern espanyol després de la caiguda de Primo de Rivera. Va dimitir del càrrec el febrer de 1931.

⁴ Pacte de Sant Sebastià (1930): Coalició de republicans, socialistes i nacionalistes d'esquerra per presentar-se unida a les eleccions de 1931 i fer front a la monarquia.

⁵ Alcalá-Zamora y Torres, Niceto (Priego de Córdoba, 1877 - Buenos Aires, 1949): Ministre de Foment i de la guerra. En proclamar-se la República, fou nomenat cap del govern provisional i, després de les eleccions de juny de 1931, president de la República. L'abril de 1936 fou destituït i marxà del país.

El catalanisme i l'obrerisme van patir la repressió i l'exili durant la dictadura de Primo de Rivera. Probablement per això, cap a finals dels anys vint, el catalanisme va adquirir un accent esquerrà que fins aleshores havia resultat insòlit. Per la seva banda, l'esquerra catalana hi ajudava. S'havia produït també una deriva cap al separatisme, encarnada per Estat Català (1922) de Francesc Macià⁶. Però el separatisme no va deixar mai de ser minoritari tot i que molt actiu.

Així doncs, en el tapís polític català es podien observar diferents opcions. Primerament, la Lliga Regionalista⁷, liderada per Cambó, es trobava en hores baixes per la seva connivència amb la monarquia i la dictadura. La segona opció era el Partit Republicà Radical de Lerroux⁸, populista i demagògic. Per últim, Acció Catalana, una escissió del primer. Però, a la banda de les esquerres feia temps que s'estava coent una unió que es va fer sòlida amb el pacte de Sant Sebastià: la unió del Partit Republicà Català (Lluís Companys) i Estat Català (Macià), de la qual naixeria Esquerra Republicana⁹.

A Catalunya, les candidatures republicanes es van imposar i van tombar el partit hegemònic fins aleshores: la Lliga Regionalista.

El triomf del recent grup Esquerra Republicana de Catalunya, amb tot just un mes de vida, va inaugurar el gir cap a la democràcia. Lluís Companys¹⁰ anuncià des de

⁶ Macià i Llussà, Francesc (Vilanova i la Geltrú, 1859 - Barcelona, 1933) : Militar, polític. Després de passar per l'exèrcit espanyol es va fer independentista català. El 1922 va fundar un partit separatista, Estat Català, que més tard es va fusionar amb altres grups per crear ERC. Conegut popularment com *L'Avi*, proclamà la República Catalana i fou president de la Generalitat de Catalunya fins al 1933.

⁷ Lliga Regionalista: partit polític conservador català que va aparèixer per la fusió de la Unió Regionalista amb el Centre Nacional Català el 25 d'abril de 1901.

⁸ Lerroux, Alejandro (La Rambla, Còrdova, 1864 - Madrid, 1949): Polític espanyol, creador del Partit Republicà Radical, que presentava un grup d'ideologia republicana, anticlerical i d'alt component espanyolista. Demagog i provocador, era seguit sobretot pels immigrants espanyols que no se sentien identificats amb Catalunya.

⁹ Esquerra Republicana de Catalunya (ERC): Partit polític català que es defineix d'esquerra socialdemòcrata, favorable a la independència de Catalunya i dels Països Catalans. El seu naixement es remunta al març de 1931, quan fou presidit per Francesc Macià.

¹⁰ Companys i Jover, Lluís (El Tarròs, 1882- Barcelona, 1940): Advocat, periodista i polític. Membre destacat d'ERC. Fou governador civil, diputat per ERC a les Corts Constituents i ministre de la Marina en el govern del president Azaña. A partir de 1933, president de la Generalitat de Catalunya. El 1940, fou condemnat a mort per un consell de guerra franquista.

l'Ajuntament de Barcelona l'inici de la República (sense adjectius). Més tard, Francesc Macià, el màxim dirigent, va proclamar el naixement de la República Catalana dins la Federació de Repúbliques Ibèriques (VEGEU ANNEX 1).

Tanmateix, val a dir que el líder republicà no va poder avançar en la seva política de fets consumats i no consensuats amb Madrid. El projecte de República Catalana només durà fins al 18 d'abril de 1931. Tres ministres del govern d'Alcalá-Zamora van reunir-se amb els nacionalistes catalans i van persuadir-los de renunciar a la sobirania i a l'Estat federal. Per a Macià, aquesta concessió fou "el sacrifici més gran de la [seva] vida". Per contra, Catalunya va poder recuperar la Generalitat a més de postular un projecte d'estatut d'autonomia.

Aquests fets, però, foren imprevisibles a Barcelona el 14 d'abril de 1931, moment en què es desfermà l'eufòria. Cap a dos quarts de tres de la tarda, les ràdios van donar la notícia. La plaça de la Universitat estava plena de manifestants arborant banderes catalanes i republicanes. Succeïa el mateix a la plaça de Catalunya i la Rambla. Tots els ciutadans somreien satisfets de la victòria del poble i cridaven "Visca la República!". Aquest itinerari concloïa a la plaça de Sant Jaume que, plena fins a vessar, va presenciar la proclamació de la República Catalana des dels balcons de l'Ajuntament i la Diputació.

El poble va assumir ràpidament el canvi de règim i es preparava per extrapolar-lo a la vida quotidiana; qualsevol detall que pogués evocar el passat monàrquic havia de ser eliminat. Un bon exemple és el que es produïa al Carrer de Ferran: un petit cercle de gent s'aplegava davant d'un establiment i aplaudia emocionat: els empleats acabaven de cobrir amb paper un plafó que deia "*Proveedores de la real casa*".

Poc després, Carrasco Formiguera¹¹ s'adreçà al poble: "Tenim notícies recents de Madrid. El botxí de Catalunya ja és fora".

¹¹ Carrasco i Formiguera, Manuel (Barcelona, 1890 – Burgos, 1938): Polític i advocat d'ideologia catalanista, milità a les Joventuts de la Lliga Regionalista i fou regidor de l'Ajuntament de Barcelona. S'oposà a les disposicions antireligioses de la República i s'incorporà a Unió Democràtica de Catalunya. Fou condemnat a mort i executat per les tropes franquistes.

EL periodista Josep Maria Planas¹² publicava el següent article que il·lustra la satisfacció de veure *in situ* la confluència del poble i de la voluntat política catalana per prosperar davant del canvi:

...l'emoció més profunda que ens reservava aquest dia. Fou a tres quarts de dues de la nit. [...] I sona clara, neta la veu d'un oficial que llegeix -en català!- la proclamació de la República de Catalunya. [...] En Macià ha acabat el seu parlament, i el silenci dura encara, fins que un crit triomfal, un Visca l'Avi! que tot el poble respon, desfà la màgia d'aquest somni i ens torna a la realitat, una realitat molt més bella que cap somni¹³.

La plaça Catalunya el 14 d'abril arborant la bandera tricolor.

FONT: ARA, núm. 136

¹² Planas, Josep Maria (Manresa, 1908 - Barcelona, 1936). Periodista. Director d'"Imatges" i "El Be negre" i col·laborador de múltiples publicacions com "El Mirador" i "la Publicitat". Va morir assassinat per anarquistes un cop començada la Guerra Civil.

¹³ *El Mirador*, 16 d'abril de 1931. Barcelona.

2. VIC

Durant la dècada dels anys vint, es consolidà el catalanisme republicà a la ciutat de Vic. De caire populista, lluitava per a la democratització de la societat i el reconeixement de la personalitat històrica de Catalunya.

Cap al darrer terç del segle XIX, va tenir lloc la formació de la branca obrerista i laica. El 1887 aparegué per primera vegada a la ciutat el Grup Socialista. El 1899 va néixer la Federació Tèxtil, que agrupava socialistes, anarquistes i sindicalistes. Inicialment, només es dedicava a lluitar contra els locauts (tancaments de fàbriques per part dels empresaris que deixaven obrers sense feina). Finalment, el 1905 es va formar el grup de Republicans Radicals, de caire lerrouxista, liderat per Andreu Serra Rafart.

Paral·lelament, va néixer l'entitat Catalunya Vella, que provenia del "Centre Catalanista de Vich" (1899). Instal·lat a la Casa Costa, estava conformat per membres del cercle literari vigatà: Lluís B. Nadal, Martí Genís, Josep Illa Alibés i Josep Callís Marquet. Així doncs, posseïa un caràcter cultural que pretenia reforçar la llengua catalana a través de xerrades, conferències, tertúlies, etc. A més, va presentar candidatures a les eleccions municipals de 1923, després de les quals va aconseguir entrar a l'Ajuntament. Va donar suport al catalanisme de la Lliga Regionalista, ja que dos dels membres d'aquesta també ho eren de Catalunya Vella. D'aquesta manera, treballava per a la consolidació de l'autonomia del Principat i es constituïa com a eix vertebrador de la societat i del catalanisme catòlic. En conjunt, formava la tendència conservadora.

Tot i haver entrat a l'Ajuntament, el cop d'estat de Primo de Rivera el mateix 1923 va suprimir Catalunya Vella. Aleshores, Joan Comella va ser nomenat a dit alcalde ja que era afí al règim. Finalment, l'any 1930 una ordre va fer retornar els regidors suspesos; Joaquim Costa i Mas va esdevenir alcalde. Però el seu mandat fou molt breu, atès que el març del mateix any es va constituir un nou Ajuntament amb Ramon Calderó Abadal al capdavant.

Pocs mesos després, Catalunya Vella reiniciava les seves activitats tot presentant un nou ideari republicà catalanista encapçalat per Francesc Masferrer i Vernis¹⁴. Un any més

¹⁴ Masferrer i Vernis, Francesc (Vic, 1889- Argentina, 1954): Advocat, periodista i polític. Fundador del *Diari de Vich*.

tard, aquest polític carismàtic formaria un nou partit: Acció Catalana, que més tard canviaria el nom per Partit Catalanista Republicà (PCR). Tindria una gran influència sobre la població vigatana, com es veurà més endavant.

Tot i aquesta diversitat partidista, a les famoses eleccions de l'abril de 1931 només es presentaren el Partit Catalanista Republicà en coalició amb Grup Obrer (catalanisme d'esquerra), Catalunya Vella (catalanisme conservador) i Acció Ciutadana (dreta, tradicionalista i carlista). I el pes que el partit de Francesc Masferrer tenia a la Ciutat dels Sants va quedar palès amb una aclaparadora victòria; era més influent que la totpoderosa i encara naixent ERC.

El dimarts 14 d'abril, cap a les tres de la tarda, va començar a córrer com la pólvora la notícia d'haver estat proclamada la República a Barcelona i Saragossa entre d'altres. Per aquest motiu, ciutadans encuriosits es van atansar a la redacció del *Diari de Vich* expectants de la confirmació; d'altres, es van aplegar al voltant de les ràdios.

Un cop els rumors foren constatats per l'Agència Fabra¹⁵, un generós grup de vigatans es va dirigir a l'Ajuntament mentre l'animació creixia pels barris populars. D'aquesta manera, els ciutadans van agafar la bandera tricolor hissada en aquells moments a les oficines del Partit Catalanista Republicà. Tot seguit, la van penjar al balcó de l'Ajuntament.

Previsiblement, la jornada va concloure amb la crema del retrat d'Alfons XIII. L'endemà, ningú no va anar a treballar, després que Lluís Companys hagués declarat festa a arreu de Catalunya. Les famílies passejaven pels carrers vestides com si fos diumenge. Tothom volia celebrar el naixement del nou estat. Així doncs, al migdia i la tarda es ballaren sardanes al Passeig, on es podia escoltar repetides vegades l'himne *Els segadors* i la *Marsellesa*. Finalment, a la nit va tenir lloc un concert a la Plaça Major a càrrec de L'Orfeó Vigatà del Conservatori. (VEGEU ANNEX 8)

Tot i això, no tota la ciutat era favorable al canvi de règim. Vic tenia un influent sector monàrquic així com una comunitat religiosa que no estava disposada a perdre el prestigi amb un règim que pretenia cercar la igualtat i l'anticlericalisme.

¹⁵ Agència Fabra: Agència de comunicació i un servei de notícies fundada el 1865 pel periodista Nil Maria Fabra i Deas i va estendre la seva xarxa de recollida d'informació per Espanya i Portugal.

Josep Maria Solà Sala¹⁶, fill d'una família monàrquica vigatana, afirma el següent:

Vic sempre havia viscut amb seny la dictadura de Primo de Rivera tot i que aquesta no es portà bé amb Catalunya. Per això, l'arribada de la República no fou ben vista. Imperava l'opinió que la República suposava un dispendi considerable, mentre que el monarca cobrava un sou inferior i prou. D'aquesta manera, vèiem la gent que la celebrava com un conjunt de rojos antisistema.

El primer batlle republicà fou Marià Serra Badell, que donà ampli suport al govern de la República catalana.

Els canvis no van tardar a arribar. Per començar, es va notar en els noms de carrers i places. L'actual Plaça Major, que en temps de Primo de Rivera havia estat anomenada Plaça de la Constitució fou rebatejada com a Plaça de la República. A més, la Rambla del passeig va convertir-se en el Passeig de Francesc Macià en honor al nou president.

Per altra banda, l'Ajuntament va fer edificar una escola exclusiva per als nens de les famílies obreres així com també va impulsar un concurs per resoldre problemes d'abastament d'aigua a la ciutat.

Dins el PCR, van aparèixer divergències. Després que la Constitució republicana dissolgués la Companyia de Jesús, la facció més catòlica s'aplegà en la Unió Democràtica de Catalunya.

El govern de l'Ajuntament, integrat pel PCR i ERC, sempre va donar suport a les reivindicacions obreres i camperoles, però no era revolucionari. A més, és important remarcar que, tot i propugnar el laïcisme, no era anticlerical.

¹⁶ Solà Sala, Josep Maria (1929): Periodista vigatà. Articulista habitual de l'antic setmanari *Ausa*. Nascut en una família monàrquica i catòlica que va viure la República a Vic.

3. RELIGIÓ

El govern reformista (1931-1933) va intentar reduir la influència de l'Església Catòlica a l'estat. La seva secularització tan particular s'explica tenint en compte que el pensament republicà i d'esquerres atribuïa el retard de la societat espanyola a l'Església, que havia posseït el monopoli de l'ensenyament durant segles. A partir d'aquell moment, es van abolir el pressupost de culte i clero a més de separar la religió de l'escola. Les dues mesures anteriors van ser les més rellevants; tanmateix, l'avversió religiosa a les petites ciutats es va viure de manera més progressiva però igualment radical.

L'anticlericalisme per una banda, i el protagonisme de l'Església en la vida política, per altra, van ser un dels grans problemes que centraren la vida social de l'època i un dels detonants, a nivell popular de la confrontació del 1936. Josep Maria Solà assegura que va viure aquests fets com a quelcom caòtic: "l'anticlericalisme no podia tenir cabuda en una mentalitat tan aferrada a la fe cristiana". Era el gran risc del sistema laic, que a Vic va causar molts problemes.

De fet, molts testimonis afirmen que "la reforma anticlerical fou el gran problema a la Ciutat dels Sants". Començà a mostrar els primers símptomes cap al juny de 1931. El govern de l'Ajuntament no era anticlerical, però sí ho era bona part del sector humil vigatà. I aquest grup va ser l'origen de la persecució. Evidentment, moltes de les personalitats vigatanes més destacades no van tardar a manifestar-se en contra. Per consegüent, van començar a sovintejar mítings religiosos que, apel·lant una causa patriòtica invisible, pretenien contrarestar la secularització. Un dels primers va tenir lloc al teatre Vigatà el diumenge 14 de juny bo i comptant amb la participació de Francesc Manich Ylla, Josep Maria Rocafiguera Pous i Joan Traveria Pubill. La *Gazeta de Vich*, conservadora i catòlica el promovia de la següent manera en l'article titulat *Per la fe i per la pàtria*:

Per què no hem de sortir en llur defensa? La persecució dels religiosos és un fet innegable [...] Però quines faltes ha comès aquesta gent que en nom de la llibertat volen foragitar? Veieu i traieu-ne les conseqüències: ells s'han abraçat a la pobresa i han jurat en nom de Déu fidelitat perpètua. Es

*vesteixen amb hàbit pobre; mengen en una taula poc proveïda [...]i tot encara poden calumniar-los els sectaris enrogollats: "Els acaparadors de les riqueses, lladres! Fora!"*¹⁷

Si bé aquests actes van gaudir d'un alt seguiment i foren molt aplaudits, no van assolir la força necessària. El fracàs de les reunions va propiciar les anomenades Organitzacions Catòliques del Jovent. Celebrades cada dimarts de quatre a cinc de la tarda, agrupaven sacerdots entusiastes a l'Associació d'Eclesiàstics del carrer Canuda a fi de predicar el dogma catòlic.

El 13 de març de 1932, quan a penes havia tingut lloc la cruenta disputa laïcisme-clero, tot el cos religiós ja va evidenciar signes de descontentament. Es va celebrar un concorregut acte que simbolitzava pietat vers la figura de Crist crucificat per les recents mesures republicanes. Diverses entitats cridaven a assistir-hi amb propaganda distribuïda a les esglésies, correu, etc. Per altra banda, el mateix any ve tenir lloc el cicle de conferències protagonitzat pel Pare Jaume Girón, que comptà amb molta assistència.

FONT: FOTOGRAFIA HISTÒRICA DE VIC. Vol. II

Acte religiós de març de 1932, davant de l'Hospital de la Santa Creu.

Cal matisar que, tot i aquestes associacions, Vic no va aconseguir dinamitar les reformes emergents del govern de Macià. Com a conseqüència, la formació religiosa va anar quedant relegada a l'àmbit domèstic. És a dir, la doctrina es transmetia de pares a fills en la intimitat familiar.

¹⁷ *La Gazeta de Vich*, 13 juny de 1931. Vic

Ara bé, el laïcisme no només pretenia eradicar l'ensenyament de la doctrina, sinó que volia enterrar definitivament qualsevol element que pogués evocar el passat religiós, ja fossin símbols, esglésies o el propi clero. Tot i les tensions, l'odi recíproc entre el proletariat i l'Església no va xocar fins a l'experiència seminarquista de 1936.

Durant els primers mesos de Guerra Civil, les esglésies i parròquies vigatanes foren assaltades i cremades per donar lloc a magatzems de tipologia diversa. L'església de Sant Domènech (Parc Balmes) va començar a guardar tabac; l'actual residència de les Germanetes (Carrer Torelló) va passar a ser un edifici militar i la de Santa Teresa (Rambla dels Montcada), la seu del sindicat de rabassaires.

Cal destacar, també, la crema de pintures i talles de sants en una ciutat tan prolífica en matèria religiosa. Molts testimonis recorden en especial l'incendi de la catedral, en ple moviment revolucionari, el 21 de juliol de 1936: "les grans pintures es van començar a desfer i queien grans gotes d'or". Les campanes van ser llançades a terra i, més endavant, foren foses per fabricar armes per als milicians republicans.

Els bronzes dels vells cloquers de la ciutat levítica han emmudit fa una mesada, i el material s'ha destinat a la fosa, per a reviure en els fronts de batalla. Aquest a ha estat el signe transformador.¹⁸

Per altra banda, els ciutadans van ser obligats a portar qualsevol escultura o llibre religiós a la Plaça Major, aleshores coneguda com a Plaça de la República, amb la finalitat de cremar-los. Un cop allà, per vexar encara més l'Església, les talles eren disfressades. Una bona mostra va ser la de Sant Albert, que va ser llançat a la foguera vestit de torero.

¹⁸ *L'Hora Nova*. Núm. 2, 1936.

FONT: *FOTOGRAFIA HISTÒRICA DE VIC Vol. II*

Aquesta fotografia datada del 9 de setembre de 1936 va donar la volta al món perquè fou inclosa en un reportatge britànic, *The Illustrated London News*. Al peu de la instantània: “Una orgia de destrucció gratuïta feta pels milicians rojos de Vic, una població propera a Barcelona”.

Aquests fets constitueixen un exemple del pensament que imperava. Tot i això, no hem d'oblidar que també hi havia gent republicana i d'esquerra decidida a defensar les seves creences. La ideologia política els va concedir cert avantatge, ja que no els feia semblar detractors de la causa antireligiosa. Per aquest motiu, després que l'església de Santa Teresa fos abrasada, un vigatà va aconseguir salvar una talla barroca de la Verge de Montserrat, que actualment encara es conserva a la residència Saits.

Finalment, ja el 1936 va començar la tràgica persecució del clero. A penes tenia temps de fugir o amagar-se. Van intentar sortir indemnes vestint de carrer; però no els va ajudar a passar desapercebuts. Per això van haver de recórrer a disfressar-se de paraigüers o, fins i tot, de captaires. Cap d'aquestes mesures no fou efectiva, cosa que demostra l'arxiu amb un registre de 230 casos de capellans assassinats. La gent els coneixia i no dubtava a delatar-los, de manera que van ser trobats fàcilment. Un testimoni anònim afirma el següent:

Estaven mal vistos perquè s'associaven amb els rics, el gran enemic de l'obrer, i ho van haver de pagar. La meva família no recolzava la violència, però entenia aquest gest.

La persecució va ser un conflicte en el qual tota la ciutat va quedar implicada. Per això, el fet que el clero s'amagués en cases particulars va esdevenir moneda corrent. Josep Maria Solà, testimoni ja esmentat anteriorment, pertanyia a una família religiosa que va acollir

una monja en el seu modest pis del carrer Manlleu. La dona feia classes clandestines als nens del barri. El testimoni recorda que aquest fet li va permetre fer la cerimònia de la primera comunió al seu propi dormitori.

*Les llibertats pregonades havien degenerat en fàbriques de cadàvers, d'injustícia, de destrucció i d'odi. La llàstima és que, d'una forma o altra, tothom s'hi trobava compromès*¹⁹

Una anècdota relacionada amb això és la fugida del bisbe de Vic, Joan P. Pou, considerat un home "místic i pacífic" pels feligresos. Es negava a fugir al·legant que ell no era culpable de cap crim. No obstant, ateses les circumstàncies, s'amagà al carrer de la Ramada. Quan va comprendre que la clandestinitat era insostenible, es va decidir a fugir del país. Va emprendre la marxa cap a Barcelona fent-se passar per un membre de la Federació Anarquista Ibèrica (FAI)²⁰. Finalment, va aconseguir embarcar cap a Roma.

Un altre aspecte clarament marcat fou la processó del diumenge de Rams, coneguda com *Els Armats*. L'Ajuntament va intervenir-hi ràpidament. Contràriament al que s'esperava, no fou prohibida, sinó que va denegar la col·laboració de la policia municipal en el manteniment de l'ordre públic. Mancades de protecció, aquestes processons patien molt sovint incidents de caràcter burlesc. Els Armats no fou l'única processó afectada. A l'inici de la Processó de les Cuques (De les Catorze Processons), de l'església parroquial de Santa Clara, s'hi podia divisar un ramat de porcs que retarden la sortida del seguici, així com una dona descobrint-se el cap davant el pas del Santíssim. (VEGEU ANNEX 3)

Talment mostren els esdeveniments anteriors, els cinc anys republicans van suposar a Vic una batalla constant entre els detractors del catolicisme i l'imponent clero vigatà. La lluita no cessaria fins a la fi de la Guerra Civil i culminaria amb la represa de poder dels religiosos.

¹⁹ Farrés i Malian, Francesc. *Fotografia històrica de Vic*. Vol. II De la República a la postguerra. Barcelona. Edicat.

²⁰ Federació Anarquista Ibèrica (FAI): Organització que volgué reunir tots els grups anarquistes de la península Ibèrica, constituïda clandestinament pel juliol del 1927 al Saler, València.

4. OCI I TEMPS LLIURE

Els anys trenta coincideixen amb un període de perfeccionament i expansió de certs invents com el cinematògraf. Així mateix, també hi trobem la promoció de la cultura, per part del govern, a través del teatre. La mentalitat oberta de la Segona República exposa un ventall d'opcions força ampli per l'època, que podia entretenir tant infants com adults. Trobem des de balls de festa major al lleure vetat als jornalers a causa de preus desorbitats. L'exclusivitat per accedir-hi varia notablement entre Vic i els pobles andalusos. La diferència no rau en els preus, sinó en l'endarreriment industrial del sud, que sostenia els pilars d'una societat molt polaritzada: jornalers pobres i cacics copiosos.

4.1 JOCS INFANTILS

Els infants, quan sortien de l'escola, passaven moltes hores jugant al carrer. En aquest aspecte, trobem poques diferències entre nord i sud. La canalla passava l'estona amb jocs que requerissin poc material. Acostumava a formar grups de deu o dotze i emprava joguines fabricades majoritàriament amb fusta, com ara el io-io, el diàbolo i la baldufa. “El fuster de Torredonjimeno ens confeccionava una baldufa i un io-io per dues *gordas* [dècima part d'una pesseta]”, explica Isabel Illana²¹. No hem d'oblidar que el canvi polític republicà va aconseguir immiscir-se en els àmbits més quotidians d'ambdós territoris. Per consegüent, la seva simbologia era present fins i tot en joguines. Així doncs, no és estrany trobar algun dels objectes anteriorment esmentats, entre d'altres, amb la famosa bandera tricolor. En aquest aspecte, Isabel Illana descriu com a fet anecdòtic la possessió d'un pin del partit comunista. “Aleshores, les meves amigues i jo el teníem com una joguina més, era, simplement, una falç unida a un martell.” explica. Més endavant, amb l'entrada dels nacionals a tota la província de Jaén, els pares li van prohibir sortir de casa a fi d'estar segurs que el símbol del comunisme no els delataria: “Va ser molt difícil per a aquella nena de set anys que jugava sense mala fe” recorda actualment.

²¹ Illana Pastor, Isabel (1929): Nascuda al poble de Torredonjimeno, filla d'una família d'ideologia anarquista.

Tambor per a infants pintat amb els colors de la bandera republicana

FONT: ELABORACIÓ PRÒPIA

Altrament, les nenes confeccionaven nines de drap que farcien amb llana. Els pintaven la cara amb fils i, aprofitant qualsevol objecte sobrer a casa (gerres de ceràmica, gots...), jugaven a les casetes. També destaca la xarranca, a Andalusia coneguda com “truco”.

Isabel Illana, procedent de Torredonjimeno, afirma que un dels jocs més populars era l'anomenat “correndero” perquè no requeria cap tipus de material i a més hi jugaven tant nens com nenes. Consistia a formar una rotllana tot cantant una cançó. Qui s'equivoqués en els passos o la lletra, en sortia. Aquest procés es repetia fins que només quedés una persona. Algunes de les cançons més conegudes eren “Cocherito leré”, “Luna, lunera”, “¿Dónde vas Alfonso XII?” i “Con ese lunar que llevas, Pilar...”.

Luna lunera
 Cascabelera,
 Toma un ochavo
 Para canela
 Luna, lunera
 Cascabelera,
 Debajo de la cama
 Tienes la cena

¿Dónde vas, Alfonso XII?
 ¿Dónde vas triste de ti?
 Voy en busca de Mercedes
 Que hace tiempo no la vi.

Ya mercedes está muerta,
 Muerta está, que yo la vi
 Cuatro duques la llevaban
 Por las calles de Madrid.

Ya murió la flor de Mayo
 Ya murió la flor de Abril
 Ya murió la blanca rosa,
 Rosa de todo Madrid.

Fragment

4.2 CINEMA

Un altre mitjà de diversió era el cinema. A Vic, n'hi havia diversos. El més rellevants eren el Cinema Vigatà (Carrer Verdaguer), anomenat “el bo” i el Canigó, situat al mateix carrer. Ambdós estaven sempre concorreguts i el preu de l'entrada oscil·lava entre 75 cèntims i 1 pesseta. Poc després, va néixer el Cinema Nou (Carrer Nou) sota el nom de Cooperativa Obrera, on la gent anava a veure “cinema escardalenc”, anomenat així per la classe social que el freqüentava. També hi havia sales més petites però que, igualment, acollien un públic considerable: l'Oré i l'Esport. Tots els cinemes i sales gaudien d'una polivalència que s'ha perdut en l'actualitat: tant podien projectar un curtmetratge com representar-hi una obra teatral, a més d'actuar com a recinte per a conferències. Els curts procedien especialment de la companyia americana FOX o bé de la Unió Soviètica. Les pel·lícules sempre eren precedides per un noticiari i dibuixos animats.

Tot i la gran rellevància que la República volia atorgar al sentiment nacionalista i a la llengua en especial, els films mai es van projectar en català, tal com es pot veure en els cartells publicitaris: “Totalment parlada en espanyol”.

La publicitat del cinema, pomposa i habitual del cinema Canigó.

FONT: DIARI DE VICH

A Torredonjimeno només hi havia un únic cinema, però en paraules d'Isabel Illana: “Era molt car; l'entrada a platea costava 1 real i la del galliner, 1 gorda. Per això, mai vaig poder anar-hi. Només era a l'abast de gent adinerada”. Amb tot, les versions canvien depenent

del poble. Bailén, essent també de caire rural i petit comptava amb dos recintes teatrals que, a la vegada, funcionaven com a cinema: el d'estiu i el d'hivern. Obrien sobretot els vespres perquè tenien en compte les jornades dels obrers. Allà, l'entrada valia tres pessetes. "Hi anaven companyies teatrals molt bones, de les millors d'Andalusia, com *El Arroyo*" assegura Rafael Moga sobre la seva ciutat natal. Al mateix recinte, tenien lloc filmacions molt llargues que s'oferien per parts. Mantenien la intriga fins al final de cada episodi a fi de mantenir l'audiència el dia següent. A més, el govern estatal va promoure la difusió de la cultura a través de les companyies teatrals. La més famosa fou la "Barraca", dirigida pel poeta i dramaturg Federico García Lorca, la qual va voltar arreu d'Andalusia, incloent Torredonjimeno i Bailén, per tal d'acostar la literatura castellana a les masses camperoles, sovint, analfabetes.

Noticiari de la companyia FOX per congratular
la República. FONT: ELABORACIÓ PRÒPIA

4.4 FESTA MAJOR

Per sort, no totes les ofertes de lleure eren de pagament. Dins d'aquest grup destaquem les festes majors (VEGEU ANNEX 7). La de Vic va experimentar lleugeres variacions en els cinc anys de República, generalment inclinades cap a l'austeritat. Per començar, hem de tenir en compte que la festa rendeix homenatge al patró de Vic, Sant Miquel dels Sants, la qual cosa indica multitud d'activitats de caire religiós. Previsiblement, la majoria foren suprimides. Per exemple, després del tradicional castell de focs, es va deixar d'exhibir la talla del sant, que era un dels símbols més representatius de la celebració. En el seu lloc, va aparèixer una pancarta de Macià flanquejada per dues banderes, la catalana i la republicana. Aquest canvi sobtat i anònim causà indignació a alguns i divertiment en

d'altres, tal era la diferència d'opinions vigatanes. La *Gazeta de Vich* publicava la seva impressió dels fets, clarament enutjada amb el gest:

La decepció fou gran i l'ovació restà morta. [...] Tenim entès que la Comissió de festes no té res a veure amb aquesta innovació i caldrà saber qui n'és l'autor. [...] Creiem també una incongruència convidar el nostre venerable Prelat a presidir la festa i obsequiar-lo amb una novetat que tenia tot l'aire de sectarisme dictatorial.²²

Per altra banda, també s'organitzaven els envelats. Confeccionats talment com una carpa, esdevenien el focus de concentració del barri i acollien tant joves com adults. Tanmateix, el gran nucli de la festa major es trobava al passeig de Francesc Macià (Rambla del passeig), concorregut per totes les ballades de sardanes, especialment de nit. Solien venir orquestres d'arreu de Catalunya com la popular empordanesa "La Principal de Peralada" o "l'Avenç" de Sant Feliu de Pallarols. Alhora, tenien lloc a la Plaça de la República (Plaça Major) el Concurs de Colles Sardanistes, el primer premi de la qual eren 300 pessetes, i la xifra anava disminuint fins a les 25 pessetes. Es tractava d'una manera d'atreure gent de les poblacions veïnes a la festa local. Hi trobem colles com Joiosa (Vic), Flors Camperoles (Manlleu) i Bella Unió (Torelló).

A la vegada, societats com el "Centro Industrial Vicense", instal·lat al Garatge Catalunya, el "Casino Vicense" i el Teatre Vigatà no es quedaven enrere. Promovien funcions de sarsuela i opereta que gaudien d'una assistència força nombrosa. Finalment destaca el paper del Centre Excursionista de Vic. Es tractava d'un organisme que, a més de vetllar pel lleure tot preparant sortides, tenia un caràcter cultural. Promovia diverses activitats artístiques, per exemple la de la Festa Major de 1932, moment en què posaren les bases del "Concurs de visions artístiques de la ciutat de Vic". Era un certamen dissenyat per donar projecció als aspectes interessants de la ciutat. Posteriorment, totes les obres foren exposades a la Sala Bigas (carrer de Sant Sadurní).

²² *La Gazeta de Vich*, 12 juliol de 1931. Vic

4.5 EXCURSIONS

En el marc cultural del Temple Romà, es fundà el Centre Excursionista de Vic l'octubre de 1911. En fou capdavanter Josep Gudiol i Cunill²³. Es pretenia fomentar l'esport i la cultura com a mitjà de protecció de la naturalesa i del patrimoni cultural. El centre organitzava excursions, conferències i viatges per visitar esglésies i ermites abandonades on es trobaven materials de gran valor artístic i arqueològic. Les sortides no eren exactament desinteressades atès que les peces d'interès passaven a enriquir el patrimoni del Museu Episcopal de la ciutat.

Paral·lelament, a la Colla de Gurb, formada dins el Centre Excursionista, apareix la Secció de Muntanya el 1918. Més tard, cap al 1929 s'inaugura el Grup Excursionista Montseny, dedicat a un excursionisme esportiu; l'Agrupació Excursionista i l'Aire Lliure constitueixen altres exemples. El 1930, per iniciativa de Francesc de Pantebre²⁴, es realitzà una reunió per programar una sortida amb la participació de tots els grups excursionistes de la zona. Finalment l'any 1931, s'acordà la unió legalitzada de tots els grups de la zona sota el nom d'Unió Excursionista de Vic, amb la presència de Francesc de Pantebre i amb la Junta. Aquest mateix any va néixer la Secció d'Esquí per fomentar els esports d'hivern. En el temps de Guerra Civil, la Unió Excursionista va quedar força dispersada i no tornà a tenir caràcter d'entitat fins al 1941.

Per altra banda, la Comissió de Cultura de l'Ajuntament, a partir de 1931, organitzava colònies escolars per a la canalla vigatana a Torroella de Montgrí durant un seguit d'estius. El 1932 es van fer dos torns de 55 infants cadascun, i el 1933 hi va assistir un total de 78 infants. En aquestes colònies s'aplicava una educació integral, que a més dels coneixements teòrics, concernia l'educació física, la higiene i l'alimentació. Eren subvencionades per l'Ajuntament amb una suma de 10.000 pessetes; per la Junta Local de

²³ Gudiol i Cunill, Josep "Just Cassador" (Vic, 1872 – Vic, 1931): Arqueòleg i historiador de l'art. Format al seminari vigatà, estigué en relació amb el Cercle Literari de Vic, que promogué la creació, duta a terme pel bisbe Josep Morgades, del Museu Episcopal.

²⁴ De Pantebre i Arqués, Francesc (Roda de Ter, 1906- Escaldes, 1999): Andorrà que, interessat en la cultura popular, desenvolupà en l'àmbit de l'excursionisme a Vic, Tona, Manlleu, Cardedeu, Granollers i Sabadell. Fundà l'any 1931 la Unió Excursionista de Vic i fou vocal de la primera directiva de la Federació Catalana d'Esquí (1933).

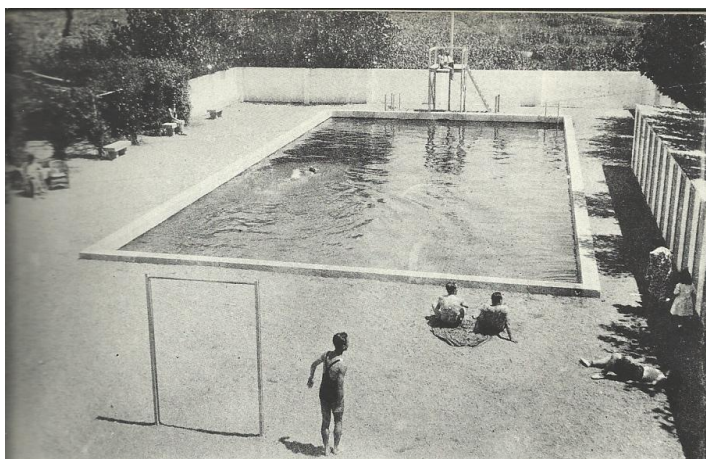
Protecció als Menors amb 3000 pessetes, i, per l'Estat amb una suma aproximada a l'anterior. Entre les activitats que s'hi feien hi havia excursions a la platja de l'Estartit i arreu de l'Empordà, entrada lliure al cinema de Montgrí (propietat del senyor capellà), a més del camp de futbol local. Cada any s'introduïa alguna novetat. L'estiu de 1934, els mateixos infants van elaborar un diari de la colònia amb la descripció de les activitats.

Un dels objectius que perseguien les colònies era que els nens assolissin hàbits rutinaris, especialment, la bona alimentació. Normalment, esmorzaven llet i pa; dinaven escudella, i una fruita per postres; berenaven pa amb xocolata, confitura o fruita; sopaven llegums, sopa o verdura així com un plat de carn o peix.

4.6 PISCINA

L'any 1933, s'inaugura oficialment la piscina "VICH", altrament coneguda com can Martra, instal·lada a la barriada de Fàbrica Nova, del carrer de St. Jordi. Durant la mateixa setmana, el propietari Segimon Macià juntament amb colles excursionistes locals organitzaren una sèrie d'actes que foren molt concorreguts: benedicció del recinte, copa oferta pel propietari i per l'Ajuntament, entre d'altres.

Durant la guerra, la piscina va ser víctima de bombardejos. El 21 de desembre de 1938, una bomba d'aviació franquista va esclatar al mig del recinte. Amb tot, un any després fou reformada.

FONT: FOTOGRAFIA HISTÒRICA DE VIC. Vol. II

4.7 CURSES DE BRAUS

Vic va ser una ciutat força afeccionada a les curses de braus. Creada el 1930, hi havia la *Peña Taurina Vicense*. Han passat a la història noms com el torero vigatà José Españoló, conegut en el seu cercle com *El Niño de la Brocha*. Era costum que les “corrides” fossin anunciades al públic amb una passejada de tartanes i carreters per les vies cèntriques de la ciutat. El públic, per la seva banda, solia respondre positivament a aquesta publicitat.

Els toros eren molt populars arreu d'Andalusia. Aquest espectacle aclamat tant per terratinents rics com per jornalers modestos. Cal tenir present, però que el seu elevat preu no era massa assequible per al poble: oscil·laven entre les 5 i les 250 pessetes. L'assistència a una festa taurina era tot un luxe pels treballadors. Rafael Moga recorda haver assistit a una “charlotada”, és a dir als números còmics taurins en els quals participaven pallassos que fingien molestar a la figura del torero.

Va ser l'única vegada que vaig poder veure en directe un d'aquests espectacles; fou l'acompliment de tot un somni.

1932. Cartell publicitari de les curses de braus vigatanes.

FONT: FOTOGRAFIA HISTÒRICA DE VIC Vol. II

1932. Cartell publicitari de les curses de braus de Priego de Córdoba.

FONT: ELABORACIÓ PRÒPIA

4.8 COOPERATIVES I ACTIVITATS RECREATIVES

Al mateix temps que les cooperatives de consum consolidaven les funcions econòmiques i assistencials, van portar a terme una intensa activitat cultural que tenia com a gran objectiu difondre els valors cooperativistes, fomentar la instrucció i organitzar actes lúdics. Aquests últims foren el mitjà per cohesionar i conscienciar els socis: compartien un interès material i àmbits comuns d'entreteniment a més d'una formació d'evident signe obrerista. La dècada dels trenta va constituir l'apogeu del moviment cooperativista. Per tant, això es va traduir en una major activitat cultural i recreativa.

La Cooperativa Obrera "Panaderia" Mútua de Vic (Carrer Nou) va acabar acaparant bona part de les manifestacions de tipus cultural destinades als treballadors. Competien amb altres associacions obreres, especialment amb entitats anarcosindicalistes vinculades a la CNT²⁵.

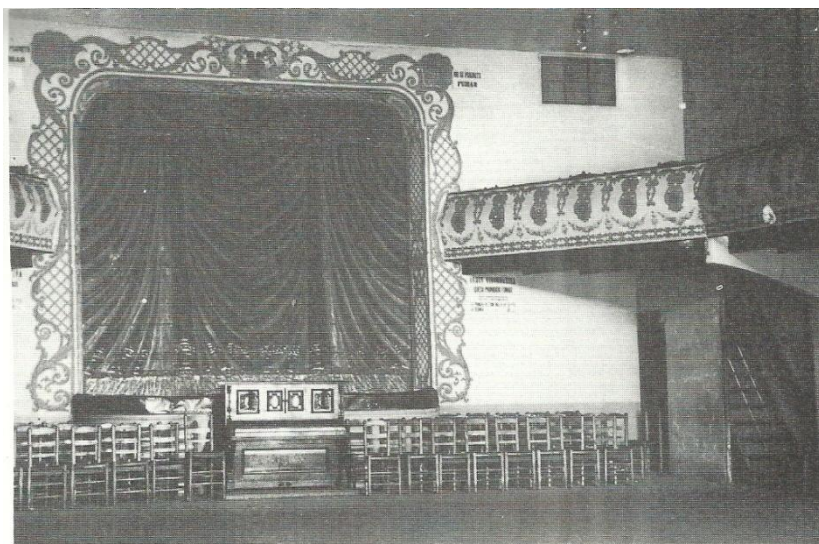
Des d'un punt de vista oficial, el reglament de la Comissió de Cultura de la Cooperativa de Vic establí que el seu objectiu principal era el de fomentar la instrucció moral dels socis a través de vetllades, conferències, cursets d'estudi, biblioteca, premsa, excursions, visites col·lectives, etc.

En general, en els actes festius es dedicava una atenció especial a la canalla, perquè hi havia la voluntat de començar a preparar els qui esdevindrien futurs cooperativistes. En el marc del Dia Internacional de la Cooperació²⁶, la Cooperativa Obrera de Vic dedicava el matí de la jornada als fills dels socis de l'entitat tot fent una excursió. Cada any organitzaven una sortida a algun paratge de la comarca, on esmorzaven, enlairaven globus i repartien dolços entre la canalla. Aquesta activitat mobilitzava un grup generós de persones i autocars. L'any 1934, per exemple, uns tres-cents nens i nenes, més alguns acompanyants van anar a la Font de la Noguera de la Riera Major²⁷.

²⁵ Confederació Nacional de Treballadors (CNT): Unió confederal de sindicats autònoms d'ideologia anarcosindicalista. Fundada a Barcelona el 1910 a partir de grups organitzats entorn al sindicat *Solidaridad Obrera*.

²⁶ Dia Internacional de la Cooperació: Festa d'exaltació del cooperativisme instaurada durant la dècada dels vint. Tenia lloc cada primer diumenge de juliol.

²⁷ *Diari de Vich*, 2-7-1934. Núm 1215.

Teatre de la Cooperativa Obrera de Vic, amb les cadires ar-
rambades per poder-lo utilitzar com a sala de ball.

FONT: Cooperativa Obrera "Panaderia" Mútua

Normalment, els nens i les nenes participaven en actes d'esbarjo o en aquelles activitats en què poguessin mostrar les seves habilitats; no obstant, també eren introduïts en els ideals obreristes i en l'ensenyament bàsic.

Moltes de les activitats no tenien cap contacte directe amb el cooperativisme. Però, per contra, sí que eren manifestacions de tipus popular, estretament relacionades amb els gustos i els desitjos dels sectors treballadors osonencs. Van sorgir propostes molt variades. Entre les més culturals podem assenyalar la realització de cursos d'esperanto, balls, cants corals, teatre, cinema, partides de cartes, escacs, dòmino, excursionisme i ciclisme. Cal destacar que bona part d'aquestes pràctiques no eren ben vistes pels sectors obreristes lligats als sindicats anarquistes, que les consideraven vicis, entreteniments immediats que desviaven els treballadors dels problemes que més els afectaven. D'aquesta dicotomia neix la rivalitat i separació dels sindicats i les cooperatives obreres.

L'organització de balls era una pràctica comuna: en diades assenyalades, com ara la festa major de la població o el carnaval, se n'organitzaven. Alguns, fins i tot, es feien cada diumenge a la tarda i acostumaven a estar amenitzants per un conjunt local. A més, a diferència d'altres entitats que també organitzaven balls, és significatiu el fet que la Cooperativa Obrera de Vic no suspenia els balls durant el període la Quaresma, cosa que ens indica quin grau de sentiment religiós tenien els participants als balls de la cooperati-

va. En general, els balls eren concorreguts per un públic popular format pels treballadors fabrils.

A partir dels anys trenta, els teatres que hi havia a les cooperatives de consum foren emprats per projectar pel·lícules cinematogràfiques, amb la qual cosa se satisfia l'atracció popular que hi havia vers el cinema, monopolitzat ja per films americans. Les sessions de cinema acostumaven a anar acompanyades de l'actuació d'un grup de varietats, que cantaven i ballaven un cop conclosa la pel·lícula. Tot i aquesta atracció cap al cinema, encara estava molt arrelat el gust per les representacions en directe. Per aquest motiu, eren contractades companyies teatrals com Art Vigatà, dirigida per l'actor Ricard Garolera, i la companyia de Josep Subirana, el popular *Manel dels Ous*.

El tipus de teatre representant per aquestes companyies era eminentment popular, amb obres de dramaturgs d'un ampli reconeixement públic, com Serafi Pitarra, Àngel Guimerà, Santiago Rusiñol i Francesc Parcerissa. A part de cercar l'entreteniment dels espectadors, el teatre de la Cooperativa Obrera de Vic tenia un clar contingut social. Amb voluntat de crear consciència, bona part de les obres tractaven problemes de les classes treballadores i desprenien un missatge de signe obrerista. N'és un exemple *La Fàbrica Vella* de Francesc Parcerissa, que tracta els problemes dels obrers d'una fàbrica que veuen que les seves demandes no tenen acceptació per part dels amos.

Cooperativa Obrera Panaderia Mútua VICH

ESDEVENIMENT TEATRAL
pel diumenge, dia 15 de maig 1932
Festa de Pasqua

La Secció Excursionista d'aquesta entitat amb la valuosa cooperació de la Junta Directiva, així com la de les demés seccions, ha organitzat per aquesta diada un **FESTIVAL-HOMENATGE a Benefici de la Mutualitat de la casa** i a honor dels nostres venerables vellets, orgull de les nostres aspiracions, als quals, com diu el venerable patriarca de les lletres catalanes En Francesc Mathen:

**Ni majestat que puga
dar més llum ni més consell
jo et veig una experiència en cada arruga
i una sana lliçó en cada cabell.**

per això honorant-los a ells ens honorem nosaltres mateixos.

En el programa no hem volgut que hi manqués la paraula encortisadora d'aquell immortal poeta dels humils, que tant ha cantades les excel·lències dels nostres vellets honorables i dels nostres infants benivoluts; per això la companyia que tant encantadament dirigeix En Ricard Garolera, amb la col·laboració de les senyores Para Altarriba, Carme Olivella i Maria Dernier representará l'edifici del gran dramaturg, **IGNASI IGLESIES**:

JOVENTUT

El nostre consoci senyor Lloveras, donarà una petita explicació de la festa.

I per últim per tal de treure aquell agredolç que pugui deixar les formoses escenes de tan bell quadro, serà posada en escena la comèdia en dos actes, representada més de 100 vegades consecutives en el Teatre Romea de Barcelona, sempre amb èxit:

ELS GERMANS FERRERONS

amb aquest repart: Catarina, Para Altarriba; Llenguarda, Maria Dernier; Balbina, Carme Olivella; Anton-Maria, Fortià Godina; Pere-Pau, Pere Torrents; Marian, Vioena Alemany; Olaguer, **RICARD GAROLERA**; Sebastianet, Manuel Sagues.

Per això no dubtem que tu que llegeixes aquest programa, voldràs cooperar-hi, assistint a la vetllada, per tal que els nostres vellets no vegin defraudades les seves esperances.

Els entre-actes seran amenitzats pel celerat duet **BENITO-ORRA**, el qual, amb la generositat que el caracteritza, s'ha ofert galantment per tal de col·laborar a l'esplendidesa.

A DOS QUARTS DE DEU DE LA NIT

NOTEU: Els preus, malgrat les quantioses despeses que reporta l'execució d'aquest programa, seran els de costum, i la puntualitat serà rigorosa, per tal d'acabar a bona hora.

Vich Imp. Assolana

1932. Cartell teatral en benefici de la Cooperativa Obrera de Vic. Podem apreciar-hi la presència del senyor Lloveras, mestre de l'escola nocturna.
FONT: Cooperativa Obrera "Panaderia" Mútua de Vic

Per altra banda, com ja s'ha dit anteriorment, l'excursionisme va ser l'activitat esportiva per excel·lència. La Cooperativa Obrera comptava amb el Grup Excursionista Cooperatiu del Montseny, destinat a accomplir una funció lúdica i científica: amb els dibuixos, fotografies i material de l'estil recollit al llarg de les sortides per Osona, hi havia la intenció de formar una col·lecció per exposar en una mena de museu.

5. L'ESCOLA

La nova Constitució aprovada per les Corts republicanes va procurar reduir el pes de l'Església Catòlica en l'ensenyament, de manera que l'Estat va assumir la responsabilitat de l'escola pública. Per això, es van destinar inversions considerables a construccions escolars i a incrementar el nombre de professors. A Vic, el coixí econòmic va aparèixer ràpidament i el nou Ajuntament va edificar una escola exclusiva per als fills dels obrers: naixia Sant Miquel dels Sants, batejada popularment com Sant Miquel dels pobres. És en matisos com aquest en els que podem discernir la realitat social de Vic. Es tractava d'una escola mixta fundada el 1934 i que no abandonaria la tasca ni tan sols durant els crus anys de guerra. Cal diferenciar entre dues escoles que, durant la dècada dels anys trenta, estaven de costat en el mateix carrer i amb el mateix nom. Per una banda, hi havia l'escola privada i religiosa i, per altra, l'escola municipal.

En aquells anys de canvi i convulsió era habitual la diferència semàntica entre *escola* i *col·legi*. Per a les famílies acomodades, la paraula escola tenia un cert sentit despectiu; en canvi, *col·legi* els semblava més delicat, més selecte. Escoles només ho eren les públiques, les pertanyents a l'Estat, que a més es qualificaven de “desprestigiades” com a conseqüència d'un cert prejudici social.

5.1 CENTRES DOCENTS DE VIC

L'oferta educativa de Vic era força àmplia però no a l'abast de totes les butxaques. Llevat de Sant Miquel dels Pobres i l'Escola Nocturna de la Cooperativa Obrera de Vic, tots els centres tenien un caràcter privat: l'Acadèmia Maurici Izern, Col·legi de l'Escorial, Col·legi Sant Miquel dels Sants, Santa Caterina, Sagrat Cor de Jesús, Col·legi de la senyoreta Palmarola, Escola d'Orientació professional, Escola dels Germans Maristes i, per últim, l'Escola del Mestre Franquesa. La majoria dels centres depenien d'una institució religiosa que havia arrelat amb el segle i s'havia consolidat com a font d'educació per als grups senyorials vigatans. En realitat, proposaven un model educatiu retrògrad i molt disciplinari. Tot i els temps laics, molts d'aquests col·legis van aconseguir mantenir el fort component catòlic que, sovint, imposaven als alumnes a través de mètodes poc ortodoxos.

La iniciativa més reeixida que hi va haver a la comarca pel que fa a centres d'ensenyament obrers va ser l'Escola Nocturna de la Cooperativa Obrera de Vic, inaugurada el 7 d'abril de 1929, durant la presidència de Ramon Padrisa²⁸. Tenia com a objectiu donar una informació general, destinada a uns alumnes que treballaven una llarga i fatigosa jornada. Era només per a nois, fills de socis de la cooperativa; no hi havia classes per a noies. Impartia les classes el mestre republicà Josep Lloveras i es feien de 8 a 10 del vespre. L'assistència era irregular, la qual cosa s'explica pel tipus d'alumnes amb què comptava l'escola. Entre els anys 1929 i 1933, l'escola va acollir 77 alumnes diferents, fills dels socis de la cooperativa²⁹. L'alumne més gran aleshores tenia 29 i el més petit 9; la majoria, però, tenien entre 12 i 18 anys. La creació d'aquesta institució va fer que no fos casual que l'Associació Obrera de Vic, vinculada a la CNT, creés l'any 1932 la seva pròpia escola nocturna, després que el 1929 hagués estat clausurat l'Ateneu Cultural de Vic, on sembla que els anarquistes vigatans havien intentat impartir algun tipus de curs.

La gènesi de l'Acadèmia Maurici Izern³⁰ data del anys vint i es forja a través d'un llarg procés. Inicialment, aquest va abandonar la plaça de docent de Sant Miquel dels Sants i s'instal·là en un pis de la plaça del Paradís a causa de la gran demanda. La seva acadèmia es va adherir a l'Acadèmia Cots de Barcelona i, com a conseqüència, va poder ampliar l'oferta educativa i impartir classes de Comerç Pràctic i altres assignatures, de les quals els alumnes havien d'anar-se a examinar a Barcelona. No obstant, el pis els va acabar quedant petit, la qual cosa el forçà a traslladar-se nombroses vegades. La nova situació era al Pla de Balenyà. Ja durant el anys trenta, hi va afegir els estudis primaris i el parvulari, ubicats al carrer de l'Arquebisbe Alemany. En iniciar-se la Guerra Civil, Izern es va veure obligat a desallotjar tots els locals perquè els necessitaven per acollir personal de les Brigades Internacionals.

²⁸ Padrisa i Parareda, Ramon (Vic, 1892-?): Paleta, dirigent republicà i obrerista vigatà. Vicepresident de l'Associació Obrera de Vic el 1930, va deixar aquesta entitat vinculada a la CNT i el 1931 es va incorporar a l'Ajuntament de Vic dintre del partit Grup Obrer. Més endavant, es va passar a ERC.

²⁹ Documentació de la Cooperativa Obrera de Vic. *Libro de matrícula y clasificación de la Escuela Nocturna de la Cooperativa Obrera Panadería Mutua de Vich*.

³⁰ Izern i Peyràs, Maurici (Durban, 1883 – Vic, 1974): Vigatà d'ascendència francesa, vinculat a la vida cultural i cívica de la ciutat. Entre altres càrrecs, va ser president de la Unió Esportiva de Vic i fundador de l'Acadèmia que duu el seu nom.

L'Escorial era un col·legi de monges carmelites, aleshores un xic elitista, destinat a la petita burgesia vigatana. (VEGEU ANNEX 4). Fonamentalment era per a noies, però acceptava nens fins als nou o deu anys, moment en què alguns passaven al Batxillerat, generalment al col·legi de Sant Miquel. Per als fills de les famílies que es consideraven “distingides”, aquest últim resultava poca cosa, de manera que els portaven interns a alguna escola de Barcelona com els Jesuïtes de Sarrià. Els altres anaven a ensenyaments de caire professional, fonamentalment allò que anomenaven “comerç”, que els preparava per entrar d'administratius o comptables en algun banc o en alguna empresa o per tenir coneixements indispensables per administrar el propi negoci.

Els que anaven interns a les escoles de Barcelona més aviat feien una mica de llàstima. La llarga absència, durant anys, de la ciutat i dels seus ambients en grups tancats i reduïts, situats al marge, sense gaire relació amb el batec diari de la ciutat.³¹

Com s'ha esmentat anteriorment, hi havia dues institucions educatives que rebien el nom de Sant Miquel dels Sants i que, a més, coexistien en el mateix carrer. El col·legi religiós va néixer com a fundació municipal diocesana, que era presidida per l'alcalde i tenia com a secretari el bisbe de la diòcesi de Vic. El col·legi, com a entitat ciutadana tenia representació de les diferents entitats i grups locals: l'Ajuntament, el bisbat i les famílies vigatanes. Oferia l'ensenyament bàsic i el mitjà, que constava de batxillerat, ingrés i examen de l'Estat, comerç, preparatori, cultura general, taquimecanografia (escriure a màquina tan de pressa com es parla) i idiomes.

Durant els anys trenta es va haver de rehabilitar l'edifici, localitzat al carrer de Manlleu.

El curs començava el mes d'octubre. L'horari que s'exercia era de dilluns a dissabte, de dos quarts de nou a dos quarts d'una del migdia, i, a la tarda, de dos quarts de tres a dos quarts de vuit. En realitat, les classes concloïen a les sis, però el temps sobrer era destinat a la vetlla, és a dir, l'estudi individual.

³¹ Espona i Bayés, Candi. *Entre el roig i el blau. Memòria de la guerra i altres coses: 1934-1942*. Pàg. 32-33. Barcelona, Publicacions Abadia de Montserrat.

A la classe, els alumnes portaven una bata de color gris fosc o bé ratllada. Pel que fa a l'esbarjo, la canalla acostumava a jugar al carrer de davant del centre, l'actual carrer de Jaume I el Conqueridor, o al claustre interior de l'escola. En altres ocasions, s'aplegaven al pati lateral de l'escola pública homònima, que pràcticament es fusionava amb la privada i religiosa.

El carrer de Manlleu, durant els anys trenta va esdevenir el focus d'ensenyament per excel·lència, atès que encara constava d'un tercer col·legi. Es tractava del col·legi privat de la senyoreta Palmarola. El centre es localitzava en dues habitacions del domicili de la família Palmarola. *Doña Carme*³², així coneguda, feia classes a l'alumnat més gran. Les seves filles, M. Àngels i Concepció també impartien classes. Inicialment, feien classes tant a nens com a nenes, però després de la Guerra, només van atendre nens entre quatre i deu anys. La ideologia de la Carme Palmarola propugnava uns mètodes no massa innovadors entre els quals hi havia la celebració del mes de Maria i l'oració que havia de precedir totes les classes.

També gaudia de molt prestigi el beatari de Santa Caterina, on eren educades les noies benestants de la ciutat. L'ensenyament que oferien les religioses era allò considerat essencial per a una noia de casa bona: gramàtica, aritmètica, lectura i escriptura; més endavant, s'hi van introduir la geografia, la història sagrada i el solfeig després que el centre adquirís un piano. Ara bé, també es feien classes de planxa i labors de la llar (tall, confecció...). Tot això estava orientat a formar bones mestresses de la llar i la família.

Amb l'arribada de la Guerra Civil les classes van quedar interrompudes i totes les religioses que hi havia en aquell moment al convent van haver de refugiar-se a casa dels seus familiars o bé en cases d'acollida, atès que el convent i l'església van ser saquejats com molts altres temples vigatans.

Molts centres educatius religiosos van seguir aquesta dinàmica. És el cas del col·legi Sagrat Cor. De característiques similars a l'anterior, des de 1936 fins a 1939 va ser emprat com a garatge per a soldats, els quals destruïren la imatge del Sagrat Cor que hi havia a l'església del centre.

³² Palmarola, Carme (Vic 1900- Vic, 1966): Directora i mestra del centre que portava el seu nom. Defensava un ensenyament privat i religiós.

L'acadèmia Bertran va ser un altre espai docent privat força concorregut. Era dirigit per Josep Bertran Sorriba, nat a Ribes de Freser. Va instal·lar-se a Vic abans de la guerra al carrer de la Fusina, on gestionava una escola per a nens i nenes. Més endavant, va llogar els baixos del local del davant per tenir més espai per a les aules i la vivenda. Era una acadèmia que acollia nens i nenes on s'impartia comerç. Després de la guerra, va continuar però ja adoptant els trets característics del model franquista.

Una des les institucions religioses més antigues era la dels frares carmelites. L'any 1895, el convent es va adjudicar a un orde religiós procedent de França, els germans maristes. Tenien un centre que era conegut popularment com el col·legi dels *Hermanos* i s'ubicava a l'antic convent del carrer de Manlleu. L'educació dels alumnes estava basada en mètodes rígids i disciplinaris. Els horaris eren de dilluns a dissabte, de les nou del matí fins a la una del migdia i de tres a dos quarts de set del vespre. Entre aquestes parets, la iconoclàstia, evidentment era un terme desconegut; i la devoció exagerada era un requisit fonamental. Per despertar-la en els infants, qualsevol mètode era vàlid, encara que de vegades defugís dels límits ètics. L'anomenada *chasca*, instrument de fusta massissa, podia volar contra l'alumne que no seguia la norma. El diumenge era obligatori anar a missa i no assistir-hi de manera injustificada podia suposar una sanció greu. Probablement, la dèria religiosa d'aquest centre era de les més estrictes. Era costum resar a classe a les nou del matí, abans de començar la jornada d'estudi; a la tarda, el rosari. Els infants estaven obligats a participar en el mes de Maria (maig) i cada primer divendres de mes havien de congregar. També s'escollien escolans entre els alumnes, perquè prenguessin part en misses d'enterraments i festes de l'església del Carme.

5.2 L'ESCOLA NOVA I ELS SEUS MESTRES

Per sort, els mètodes educatius de la dècada dels anys trenta eren molt diversos. Moltes vegades, estaven íntimament vinculats a les divergències polítiques. Per això, en contraposició al col·legi dels germans maristes, hi havia l'escola particular del mestre

Franquesa. Josep Franquesa³³ va cursar la carrera de magisteri a Barcelona i, després de fer pràctiques a l'escola Sant Miquel dels Sants, va crear un petit centre d'ensenyament a la plaça de la Pietat. Franquesa es va interessar per les motivacions de l'aprenentatge i per ensenyar coneixements bàsics i valors humans als seus alumnes. Per motius d'espai, va decidir traslladar el centre a la colònia Güell (Santa Coloma de Cervelló). No tornà fins al 1936, moment en què es va instal·lar en un edifici de la plaça de la Mercè. L'any 1937 va rebre el nom d'*Escuela Vicense*. Algunes de les assignatures que impartia el gran pedagog i la seva família eren matemàtiques, llengua, geografia, història, socials, naturals, religió, manualitats, ortografia, música, balls tradicionals, cançons infantils i d'altres. Amb tot, no renunciava a la faceta religiosa. Cada matí, abans de començar les classes el nens resaven l'Ave Maria i el Glòria; algun dia també anaven tots junts a missa a l'església de la Pietat.

Es basava en un mètode d'aprenentatge significatiu que prenia l'afecte mutu com a punt de partida: "l'amor ens dicta la manera més apta per despertar la intel·ligència i filtrar bons sentiments ens els cors dels alumnes".

A més dels diferents centres d'ensenyament, cal tenir *in mente* la metodologia que va començar a arrelar amb el pensament republicà. Els preceptes bàsics estaven ben definits: *públic, laic i català*. L'Escola Nova està relacionada amb un seguit de corrents pedagògics que pretenien trencar amb l'aprenentatge basat en la repetició i memorització de les lliçons i les rutines. El seu principal objectiu era reparar tots aquests mals que afectaven la canalla. Proposaven una alternativa en què l'alumne, les seves inquietuds i l'entorn es fusionessin per fer-ne una experiència significativa. Pedagogs com Froebel, Montessori i Dalton van anar bastint diversos sistemes per facilitar l'aprenentatge dels infants i enriquir la seva experiència escolar.

*Recordo els anys anteriors a la Guerra Civil com un dels períodes més feliços de la meva vida. [...] La mestra, Doña Margarita, que era molt religiosa, ens feia portar un santcrist amb una cadeneta amagat sota la roba per suplir el Crist que les autoritats republicanes havien fet treure de la paret de l'aula. Apreníem català i teníem un llibre de lectura amb poemes i prosa molt bonic, del qual encara recordo uns versos.*³⁴

³³ Franquesa i Aliberch, Josep (Vic, 1894 – Vic, 1975): Pedagóg i conferenciant. Va desenvolupar a Vic els mètodes educatius més moderns i els va implantar a la seva escola. Per això és un dels pedagogs pioners dels anys trenta.

³⁴ VV AA, *Osona: testimonis del segle XX*. Vic, 2007. P. 71

A Catalunya, les idees de l'Escola Nova van arribar amb comptagotes. Diversos mestres i pedagogs de l'escola pública i, a vegades, concertada, es van interessar per les novetats i les van anar incorporant al sistema català que, fins feia poc, encara no podia fer les classes en llengua catalana. Tanmateix, l'Escola Nova mai no va poder arribar al gruix de la població escolar, que va continuar passant per les aules privades tot patint un "ensenyament" que, en última instància, la darrera cosa que feia era pedagogia.

Un dels axiomes bàsics de la reforma de l'ensenyament públic era *la mateixa qualitat educativa per a tothom*. Calia que l'escola fos un model de convivència, sense distincions de procedència (classe i gènere), però tampoc de finalitat. Així doncs, calia eliminar les diferències de classe i donar la mateixa preparació a aquells que volguessin accedir al món universitari i als que es dediquessin a oficis manuals o fabrils.

Un segon element va ser l'establiment de la universalitat del sistema educatiu i del seu caràcter gratuït. Això va permetre eliminar els problemes econòmics que allunyaven les escoles dels infants dels sectors menys afavorits. Com ja s'ha dit anteriorment, a Vic aquesta escola fou la de Sant Miquel "dels pobres".

Finalment, va arribar als centres d'ensenyament la figura del mestre pròpiament dit. Partia dels coneixements propis de cada infant. No buscava un únic nivell, sinó que s'adaptava als diferents nivells d'aprenentatge. És el que avui coneixeríem com a aprenentatge significatiu. El fragment següent en retrata l'esperit:

Tenia cura de nosaltres una monja que es deia Àngels, l'hermana Àngels, com li dèiem. [...] Fos com fos, era una monja que devia tenir un especial do per tractar infants d'aquella edat, ja que n'estàvem força. I de ben segur que tenia aptituds per ensenyar. Recordo que quan vaig deixar l'escola als set anys, l'estiu de l'any 1936, poc abans de començar la guerra, no solament havia après a llegir i a escriure força correctament, sinó que també feia tota mena d'operacions aritmètiques, incloses les arrels quadrades, coneixia bé el sistema mètric decimal i les diferents figures poligonals. També havia après alguns petits coneixements d'història i geografia. Ara, vist a tanta distància, em sembla que, amb mètodes diferents, no sé si millors o pitjors, la nostra hermana Àngels aprofitava molt les capacitats dels infants d'aquelles edats, que són immenses.³⁵

³⁵ ESPONA i BAYÉS, Candi. *Entre el roig i el blau. Memòria de la guerra i altres coses: 1934-1942*. Barcelona. Abadia de Montserrat, 2002. p. 33

6. ECONOMIA

6.1 OFICIS I SOUS

La República conviu amb la Gran Depressió, considerada la crisi econòmica més dura del segle XX. Engendrada a Estats Units arran del crac borsari de 1929, no va tardar a arribar a l'estat espanyol. Amb tot, els seus efectes no es van notar tant a Catalunya com a la resta del territori. El resultat general va ser una taxa d'atur d'un 30-33% de la població activa entre els anys 1935-1936.

El treball és un dels espais en què es desenvolupava bona part de la vida de les persones. Un espai que, en poc temps, també va patir un canvi important: es va passar d'una indústria gairebé artesanal i de petits tallers de manufactures a una indústria de grans empreses i de producció a gran escala, si més no, pel que fa a productes concrets. Trobem molts oficis que ja han desaparegut i d'altres que s'han hagut d'adaptar als canvis de la societat. Parlem d'unes relacions d'intercanvi força diferents de les actuals, en les quals l'atenció personalitzada i el tracte amb el client eren més forts. També s'aprecia un canvi important en la manera d'accedir al món del treball, perquè abans no hi havia gaire possibilitat d'estudiar, de manera que l'única manera de sobreviure era entrar a treballar de molt jove a la fàbrica, o bé com a aprenent d'algun ofici.

Vic tenia tradició com a mercat a més d'una política general de creació de comunicacions i d'equipaments concentrats que esdevenen un enclavament de serveis. D'aquesta manera, sense tenir una gran potència industrial aconsegueix integrar-se en el conjunt de la societat moderna i industrial. Potser no tenia grans fàbriques tèxtils com pobles veïns, (Roda); però destacava per la producció d'embotits: can Riera Ordeix (Pla de Balenyà) i can Sendra (rambla dels Montcada).

L'aprenentatge dels oficis començava caps als catorze anys aproximadament, moment en què algú s'iniciava en la vida laboral. Però la manera d'adquirir els coneixements bàsics de l'ofici era purament pràctica i poc organitzada. És a dir, sent tan joves només podien començar a fer les coses més simples que passaven per fer els encàrrecs de la resta de treballadors. El món dels oficis i de les fàbriques era una piràmide en què només es podia ascendir amb el temps i l'experiència. El fragment següent mostra el procés que resseguien aquests joves per poder arribar a ser pròpiament treballadors.

[...] un cop allà, servia una mica de bastaix i recader dels altres treballadors: anava a buscar tabac, aigua, les eines que quedaven més apartades..., mentre s'anava fixant en les feines que feien els treballadors. De mica en mica se li deixava fer treballs més senzills, fins que ja es considerava apte per anar sol. Llavors ja podia llogar-se i cobrar un sou.³⁶

La crisi va obligar molts vigatans a cercar a feina a les fàbriques de la comarca: les set fàbriques tèxtils de Roda, en especial Bracons, van absorbir un tant per cent important de treballadors (VEGEU ANNEX 5). Tot i així, la inestabilitat laboral planava sobre les gents humils, de manera que les feines només ocupaven durant uns mesos.

El món ha canviat molt. Abans la gent era humil i treballava per subsistir; no hi havia tanta ambició com en l'actualitat. Acostumava a cobrar uns 7 o 9 pessetes al dia.³⁷

Mingo Parramon recorda el sacrifici que va haver de fer per poder-se comprar unes sabates noves: treballar dia rere dia al bar familiar tot estalviant 10 cèntims al dia. Per altra banda, afirma que quan va tornar del servei militar el 1932 no hi havia feina. D'aquesta manera, va haver de recórrer a uns contactes paterns que li van permetre de començar com a manyà a Manlleu. Poc temps després, va ser acomiadat i un parent li va recomanar que comprés un cotxe i fes de taxista. Gràcies als esforços econòmics de tota la família, l'any següent va poder adquirir el primer vehicle al preu de 5000 pessetes, "tota una fortuna". Així va començar tota una aventura, perquè si aleshores iniciar un negoci nou ja era una tasca difícil, valdre's d'un mitjà de transport tan privilegiat –només a l'abast dels més acomodats– es convertia en tot un repte vital. Precisament gràcies a la reduïda oferta de transports, la presència d'un taxi que transportés la gent arreu de la província va resultar molt rendible. Tant és així que el segon any de negoci va estalviar prou per comprar un nou cotxe. Va ser així com aconseguí guanyar-se la vida en uns temps tan difícils. Tanmateix tota la prosperitat aconseguida durant aquests anys va ser escombrada per la guerra; un cop acabada, no li va quedar res.

Per altra banda, una solució molt corrent era continuar el negoci familiar. Vic, com ja s'ha dit, no disposava d'una potent indústria, de manera que les feines artesanals encara

³⁶ Esmarats i Espauella, Vicenç dintre *Osona, testimonis del segle XX*, Vic, 2007. p. 200

³⁷ Parramon, Domingo (Roda de Ter, 1908).

eren ben presents: sastres, boters, ferrers, pelleters... Els oficis en hostals i fondes eren força corrents, a més dels *recaders*.

Per començar, al xamfrà del carrer Estret hi havia una sastreria, regentada per la família Camps, que s'havia dedicat al negoci durant generacions. El pare i els dos germans grans, Josep i Joan treballaven al taller que tenien a casa. Venia gent d'arreu de Vic i comarca a fer-se vestits a mida. Tenia una clientela molt selecta. En definitiva era el sastre amb més tradició i prestigi de Vic. Tanmateix, també destacaven el sastre Català i el sastre de la Guixa. Així doncs, es tractava d'un ofici ja arrelat a la ciutat amb el qual les famílies es guanyaven bé la vida.

Al número 15 de la rambla del Carme de Vic hi havia una família que regentava una boteria. L'ofici de boter tenia molt d'èxit a principis de segle, ja que a la demanda de vi era molt elevada. Tan és així que a la majoria de llars vigatanes els nens berenaven vi amb sucre.

El 1933, quan jo tenia onze anys, el pare em posà a treballar d'aprenent a la boteria. [...] Als aprenents ens tocava la feina més basta del taller: la neteja diària de la botiga i la general del dissabte a la tarda. Aleshores es feien dos anys d'aprenent, un de fadrí i el quart any ja passaves a ser oficial.³⁸

Bàsicament, fabricaven bots i botelles amb pell de cabra. Un llarg procés d'elaboració des que mataven l'animal fins a l'adobament de la bóta feia que exigissin entre 22 i 24 pessetes per les bótes més grans (68-70 litres); les botelles oscil·laven entre 2 i 4 pessetes.

Relacionat amb l'anterior, hi havia l'ofici del pellaire, situat a l'emblemàtic barri de les Adoberies.

Una tercera feina era la de peó en la construcció de carreteres comarcals. A Vic i als voltants no hi havia grans extensions de terra dedicades a un conreu especialitzat (exceptuant les patates i el blat) com succeïa en terres andaluses. És per això que aquells que no es dedicaven a un ofici manual recorrien incansablement els territoris de la Plana tot construint els camins. Probablement, seria una feina tan fatigosa com la dels jornalers que veurem més endavant. L'horari del peó començava a les sis del matí. Hi

³⁸ Anònim dintre *Osona: testimonis del segle XX*. Vic. 2007

havia la necessitat de llevar-se tan d'hora perquè s'havien de desplaçar a peu fins a qualsevol punt de la comarca per començar la feina a les vuit en punt. Des d'aquesta hora fins al migdia-tarda tenia lloc el primer torn; a la tarda, després de dinar d'una breu becaïna, reprenien la tasca fins a les sis o les set de la tarda. Aleshores, havent acabat una jornada de gairebé dotze hores, havien de tornar als respectius pobles, la qual cosa implicava dues hores més de trajecte a peu. Aquest testimoni de Santa Eulàlia de Riuprimer explica que, malgrat les dures condicions i la immediata caducitat de la feina, es podien considerar afortunats:

Jo vaig tenir molta sort, ja que quan tenia tretze anys vaig entrar a treballar com a peó de camins i de carreteres. [...] Fèiem les carreteres que anaven de Vic a Sant Bartomeu i de la casa de Rocafort a Santa Eulàlia. Netejàvem els camins de boscatge, els aplanàvem i hi escampàvem grava, tot a pic, pala i rascle. Si no recordo malament, ens pagaven sis pessetes al dia. Érem uns autèntics privilegiats, ja que aleshores no hi havia gaires feines remunerades. La majoria dels joves del poble treballaven pel seu compte als respectius masos, o bé s'oferien de jornalers, mossos o sagals a altres masies i cobraven 30 i 40 pessetes al mes.³⁹

Com bé recollia l'anterior testimoni J. S. C de Santa Eulàlia de Riuprimer, el joves de la Plana que busquessin feina a pagès havien de recórrer als masos benestants per ser jornalers, rabadans, sagals o mossos. Els agricultors de la Plana posseïen una rica plantació de patates i blat. A la primavera de la tardor, moment en què es recollien les patates, el conreu donava feina a tothom: homes, dones i, fins i tot, nens. La gent, aparellada de dos en dos, n'omplia cistells que anaven buidant en sacs. Era el gran negoci perquè s'enviava cap a Barcelona per ser exportada arreu del país. Com que eren traslladades amb ferrocarril, quan la gent pregonava la bondat de la collita era habitual sentir que havien collit "vint o vint-i-cinc vagons de patates". Tenint en compte que cada vagó portava aproximadament deu mil quilos d'aquest producte, Osona i, en particular, la Plana de Vic, n'era la principal exportadora. Sovint, aquesta abundància permetia als treballadors adquirir-ne una petita quantitat per al consum propi.

D'altra banda, el blat era un conreu present arreu de Catalunya ja des del segle XIX. I Vic no n'era una excepció. Se segava a mitjan juny i la tasca durava dos mesos. Com que

³⁹ J. S. C (Santa Eulàlia de Riuprimer) dintre *Osona: testimonis dels segle XX*. Vic. 2007. p. 20

es tractava d'una feina molt laboriosa perquè la presència dels enginys mecànics en el món rural de la comarca era purament testimonial (se segava a puny amb el volant i l'esclopet), els propietaris de les terres contractaven un grup de jornalers. L'horari dels segadors era molt dur; comprenia des de les quatre de la matinada fins que es ponia el sol. S'hi posaven tan aviat per aprofitar les hores de menys calor. A les vuit, feien una breu pausa per esmorzar i carregar-se d'energia fins al dinar. Havent dinat, cercaven una ombra per fer una becaïna, perquè sinó "era impossible acabar una jornada tan llarga i esgotadora". A més, després de dormir els tocava treballar sota un sol de justícia durant les hores més caloroses del dia. Per aquesta raó, les masoveres els proveïen contínuament de begudes i menjars "lleugers": a les quatre feien la primera parada per prendre un plat com ara arròs amb conill. Després d'un intens treball, quan s'acostava el vespre, feien el "beure d'aixecar l'ase": veure vi i menjar torrades amb all. Estant tips, aprofitaven els últims raigs de sol. I així, dia rere dia, fins que s'acabava la sega del blat.

En altres casos, per obtenir alguns diners extra, gent d'arreu de la comarca, especialment de pagès, anava caminant fins al mercat de Vic amb una cistella plena de productes de la terra, algun pollastre i tres o quatre conills per vendre. Amb sort, guanyaven 7 o 8 pessetes cada dissabte i, amb aquests diners podien comprar productes de primera necessitat, sobretot roba i calçat.

Aquest era el panorama laboral vigatà: sense ser una gran potència industrial, va obrir-se pas en temps de crisi tot mantenint oficis manuals i amb un mercat no menys actiu. No obstant, a l'altre extrem peninsular, la societat andalusa vivia en una misèria absoluta provocada per diferents aspectes. Un d'ells és la pervivència d'una economia totalment agrícola; l'altre, unes estructures socials gairebé estamentals, perquè ascendir socialment era una utopia: "el que havia nascut jornalero, segurament, moriria sent-ho". Mentrestant, uns quants centenars de propietaris concentraven totes les parcel·les de terra i feien una vida acomodada a la capital de província. Eren anomenats "gente de media capa".

Precisament, el govern del Bienni Reformista (1931-1933) va intentar abordar el problema del latifundisme en aquest territori. El 1932 una llei va decretar expropiables les finques que no fossin conreades i, en teoria, n'havia de permetre la distribució entre els pagesos sense terres. Això quedava plasmat en el lema dels jornaleros "la terra és per

al qui la treballa”. Però, de manera previsible, la proposta va topar amb les classes altes i, per consegüent, l’aplicació va ser molt lenta, amb prou feines perceptible. D’aquesta manera, els jornalers, exasperats i agrupats entorn als sindicats de l’UGT⁴⁰ i la FAI es van anar radicalitzant. Podem afirmar que l’enfrontament entre propietaris i els sindicats cada vegada més ben organitzats van ser un dels detonants de la guerra, ja que el conflicte feia temps que estava servit: prendre les armes era qüestió de temps.

Primer de tot, cal dir que els jornalers no tenien feina. Per això, s’agrupaven cada dia a la plaça del poble (ja fos Torredonjimeno o Bailén). Allà, esperaven les ordres del cacic, el qual enviava un capatàs. Aquest últim era l’encarregat d’escollir a dit els empleats que treballarien a les terres i als masos. Aleshores tenien feina durant quinze dies i, un cop cobrada la quinzena de 8 o 10 pessetes, tornaven al punt de partida, abocats a la misèria. La dificultat per subsistir i alimentar les famílies, sovint nombroses, planava sempre sobre els humils individus aplegats dia rere dia a la plaça. És a dir, només treballaven els homes, les dones acostumaven a quedar-se a casa fent neteja i tenint cura dels fills; només col·laboraven en la recollida de l’oliva o bé en alguna feina puntual (minyona a la casa del cacic).

El gran problema d’aquests pobles és que eren víctimes de les petites dimensions: tractant-se de nuclis amb una població força reduïda, només requerien un forner, un fuster, un sastre... Per tant, la resta d’habitants es veien abocats a la vida al camp.

El pare d’Isabel Illana era forner, concretament “maestro de pala” (càrrec superior); la mare no treballava. Com a conseqüència, el sou de 6 duros cada setmana resultava insuficient per mantenir una família de quatre membres. Per sort, no els va faltar mai el pa, la qual cosa els va permetre viure relativament bé: podien menjar sempre i bescanviar-lo per altres productes com el sucre.

No hem d’oblidar que hi havia altres feines per bé que molt minoritàries. En aquest aspecte, parlem dels “tejares”: fàbriques dedicades exclusivament a l’elaboració de teules i maons. Aquesta ocupació, com totes les altres, estava marcada per un caràcter temporal. Depenent del marge de beneficis del propietari i del la situació familiar,

⁴⁰ Unió General de Treballadors (UGT): Organització sindical obrera espanyola d’orientació socialista fundada per Pablo Iglesias a Barcelona el 12 d’agost de 1888. Relacionat amb el PSOE, va assumir la lluita de classes com a principi bàsic de l’acció sindical.

treballadors joves com Rafael Moga havien d'oscil·lar entre guanyar-se la vida als camps recollint olives o fer de paleta.

6.2 ECONOMIA DOMÈSTICA

Entroncant amb el punt anterior, veiem com els alts i baixos econòmics afecten la configuració de les llars, els àpats, la roba, etc. A més apreciem el paper d'ajuda de les cooperatives per permetre als seus socis viure amb més o menys dignitat. La vida domèstica es presenta com el millor reflex de les condicions socials i porta implícits alguns dels valors de la gent de l'època com la humilitat, l'austeritat, l'aprofitament al màxim de tots els recursos...

6.2.1 LA CASA, LA ROBA I LA NETEJA

Les llars de les famílies més o menys modestes eren de dimensions força reduïdes. Majoritàriament, tenien menjador, cuina i, com a màxim, un parell de dormitoris. Per contra, acostumaven a comptar amb un pati o terrassa que eren destinats a acollir un hortet o bé a criar gallines i conills. Cal insistir que tot això estava enfocat a l'autoconsum perquè ambdós espais eren aprofitats al màxim. Per exemple, Josep Marià Solà i Sala residia en un pis del cèntric carrer Manlleu i, tot i la situació cèntrica, el pis tenia una terrat que, criant animals com els anteriors, els permetia menjar pollastre els dies de festa.

La decoració era austera perquè tots els mobles eren de fusta, cosa que n'incrementava el preu i els deixava fora de l'abast de moltes butxaques. En resum, es reduïa a elements molt bàsics: una calaixera, una taula i cadires. Tanmateix, hem de tenir present que hi havia cases molt fastuoses que no s'assemblaven gens a les anteriors. Un exemple d'aquestes és Ca l'U.

D'altra banda, és impossible passar per alt l'emblemàtica cuina econòmica. Es tracta d'un model que procedia de l'estufa de carbó tradicional. Elaborada amb ferro per aprofitar al màxim la calor, funcionava amb els mateixos materials que la primerenca estufa: llenya o bé carbó d'alzina i carbonet que s'adquirien al forn de pa. Comptava

amb un forn, dipòsit d'aigua i dos o més fogons. Un gran inconvenient era la seva lentitud: el carbó havia d'estar en combustió i això requeria cert temps. Per aquest motiu, s'encenia de bon matí i no s'apagava fins al vespre. A vegades, fins i tot, s'aprofitava el focus de calor que irradiava per tot el pis com un mètode més de calefacció, no endebades, hem vist que aquest model de cuina procedia de l'estufa. Precisament d'aquest fet van néixer les "poêles", una simbiosi de cuina i estufa. Permetien escalfar la sala menjador, que a l'hivern es convertia en cuina i, alhora, en lloc d'estada per a tota la família.

A més de la cuina econòmica, s'emprava un altre estri, principalment, per escalfar de manera ràpida els aliments: la llet de l'esmorzar, biberons, etc. Així doncs, resultava molt útil tenint en compte la ja esmentada lentitud de la cuina econòmica. Es tractava d'un fogonet que funcionava amb esperit de vi i que assumia les funcions d'un microones actual.

Queda pal·lesa, doncs, la relació entre cuina i estufa. Si ens centrem en les últimes, durant els llargs dies d'hivern de Vic, les llars tenien una estufa de serradures, o bé una estufa salamandra i un braseret. Aquest últim s'instal·lava sota les taules "camilla": taules rodones amb faldilles que cobrien les cames del qui la feia servir.

Altrament, hi havia famílies tan humils que amb prou feines podien recórrer al braser en casos especials (refredat, malaltia...). Per això, s'havien de ficar al llit fet de llana amb edredó del mateix material (abundant gràcies a la provisió procedent de Ripoll), camises de pelfa i flassades. A més, escalfaven els llençols amb ampolles d'aigua o escalfallits que s'havien d'anar passant entre els diferents membres de la família: entre vuit i deu. Podem apreciar la ineficàcia d'aquest primari sistema per pal·liar el fred en el fragment següent:

Al matí, la insuperable mare, després de missa de sis i de repartir l'esmorzar, ens curava i embenava els dits de les mans, ja que ens sortien penellons a causa del fred. I això passava en una infinitat de famílies vigatanes. El gran invent de la calefacció central a penes es coneixia; a la nostra ciutat començaven les escasses instal·lacions de calefacció a finals de 1929. La primera empresa que començà a posar-les fou Arumí.⁴¹

⁴¹ Bassas, Carles dintre *Osona: testimonis del segle XX*. Vic. 2007. p.151

Mentre les llars a Vic maldaven per suportar el fred hivernal amb multitud d'enginys diferents (que oferien el mateix resultat escàs), a pagès es decantaven per allò pràctic. Utilitzaven la llar de foc, pràcticament desconeguda a ciutat. Es valia de menys material: només el brancam sec i la llenya recollida als boscos propers als masos. Aleshores, la llar originava una cuina improvisada arran de terra: es desplegava un sistema radicalment diferent a la cuina econòmica: un joc d'olles panxudes, perols i tupins sostinguts sobre el foc mitjançant clemàstecs (cadena amb ganxos penjades al canó de la xemeneia). La llar de foc servia per cuinar carn d'olla i les escasses paelles. Finalment, les brases encara candents eren aprofitades per fer torrades.

Per altra banda, no hem d'oblidar el fet que les cases dels anys trenta no tenien lavabo ni aigua corrent. D'aquesta manera, les famílies havien d'emportar-se dos o tres cànirs d'aigua de les fonts per a un mínim d'higiene personal i per a les necessitats de la comuna. El gibrell situat a l'habitació de la neteja actuava com a substitut de la banyera.

Quant a la il·luminació, el llum d'oli havia quedat obsolet perquè havien aparegut opcions "més modernes". Parlem del llum de querosè i el de carbur, el conegut quinqué.

Si reatrem les mateixes condicions domèstiques al sud peninsular, ens trobem amb un fet curiós: els nivells de vida són tan diferents que les residències de les famílies jaeneses mínimament acomodades s'assemblen a les de la pagesia vigatana i els grups ciutadans més modestos. És a dir, no comptaven amb cap tipus de comoditat.

En primer lloc, les cases eren de pedra, amb parets de guix. No tenien rajoles, sinó que tot el terra estava asfaltat com el carrer. L'estructura de l'edifici sempre seguia una mateixa línia: hi havia una gran entrada, anomenada "El Portal", que travessant l'edifici, separava la casa en dues parts. Aquest passadís arribava fins a dos corral, on es trobaven la cuina-menjador i, a l'altre extrem, una sala habilitada com a comuna. Particularment, al costat de la cuina acostumava a haver-hi una petita sala que complia la funció de rebost i alhora recollia els estris. Rebia el nom de "cantarera" perquè hi havia sobretot recipients de cuina. Com que no hi havia portes que separessin les estances, s'emprava una cortina.

Aquest tipus de cases, malgrat pertànyer a famílies humils podien ser de dimensions considerables i sempre tenien un generós pati dedicat, òbviament, a la producció de fruites i verdures per a l'autoconsum.

Detall d'una "cantarera". Casa de Niceto Alcalà-Zamora

FONT: ELABORACIÓ PRÒPIA

Detall d'una cuina-menjador típica andalusa. Casa de Niceto-Alcalà Zamora.

FONT: ELABORACIÓ PRÒPIA

Trobem allò estrictament necessari, com ja hem vist a Vic. És a dir, acostumava a haver-hi una taula de fusta a la cuina-menjador així com també tamborets o bé cadires; als dormitoris, llits de palla amb una manta de llana i una calaixera per desar la roba de tota la família que, sigui dit de passada, no era molta.

Un aspecte en comú amb la casa vigatana és la cuina econòmica accionada amb carbó. La dona només disposava de dues olles de porcellana per cuinar. Els gots escassejaven, per tant, tots els membres de la família bevien d'un porró que romania al pati durant tot el dia per tal d'estar fresc durant els àpats. Depenent de la família, podia no haver-hi prou plats per a tots els membres, cosa que implicava que tots havien de menjar d'un mateix plat. Aquest cas ja representa la sobrietat portada al límit, però era força freqüent.

Pel que fa a qüestions d'higiene, resulta evident que les famílies de pobles tan amagats com Torredonjimeno i Bailén s'apuntaven a allò més bàsic i econòmic, tal com descriu Rafael Moga en el següent fragment:

Fèiem servir una gran pila que s'omplia amb set o vuit cubells d'aigua escalfada al sol, la qual sempre es refredava en el moment més inoportú. I per estalviar, quan

encara érem molt petits, els set germans ens rentàvem junts. A més, nosaltres mateixos fèiem el sabó a base d'oli d'oliva i sosa.

Finalment, per il·luminar les cases de nit, es feia servir el “candil”, una llàntia. Es tractava d'un simple recipient de ceràmica que contenia un tros de cotó molt cargolat impregnat en oli.

Quinqué i llàntia. Observem les diferències pel que fa al nivell de vida en molts objectes de la realitat quotidiana.

FONT: ELABORACIÓ PRÒPIA

Un altre gran tema és la configuració dels carrers. En pocs anys, precisament durant la República, es produïren diversos canvis. Un d'ells és que pràcticament tots els carrers vigatans es van pavimentar. Un altre tret distintiu, potser el més rellevant, és el sistema d'il·luminació que s'aconseguia mitjançant llums d'oli. Cada nit passava l'encarregat d'encendre aquests fanals. Es tractava d'una tasca feixuga perquè l'home s'havia de llevar molt d'hora per apagar-los i, alhora, havia de passar bona part del vespre encenent-los. A més, cal constatar que als vigatans no els agradava el sistema de llums d'oli perquè el consideraven perillós. No es d'estranyar, doncs, que el fanaler acostums a anar escoltat per la Guàrdia Civil ja que, en més d'una ocasió, havia rebut una pedrada. Pocs anys després, ja cap a finals de la dècada, va entrar l'electricitat; amb tot, sent tan incipient, era de mala qualitat.

La roba és el gran mirall que revela com era la quotidianitat de la gent. Veiem la misèria i el treball en els parracs dels jornalers i el sacrifici en cada pesseta estalviada per poder comprar unes sabates noves. Els canvis de muda indiquen una diada especial. N'és una mostra la del dia 15 d'abril de 1931: un cop proclamada la República, tothom es va endiumenjar per celebrar-ho, tot i tractar-se d'un dia qualsevol. Per tant,

endinsar-se en el vestuari significa desxifrar tot un conjunt d'experiències vitals. En aquest aspecte la moda era força uniforme i existien poques diferències entre Vic i Jaén, a penes matisos.

En general, la gent tenia dues mudes: la del dia a dia, còmoda i resistent, i la de mudar, per als diumenges i diades especials. Els homes duïen diàriament una samarreta de cotó o llana (depenent de l'època de l'any) i pantalons de cotó.

En canvi, diumenges i festivitats lluien una camisa blanca amb el coll emmidonat i jaqueta i pantalons de cotó i llana. El vestuari de les dones era una mica més divers perquè s'atenia a circumstàncies com l'edat. És a dir, les joves solien portar un vestit o bé un conjunt de camisa i faldilla per sota dels genolls combinats amb mitges fosques. Com a complement, presentaven un fermall i un barret *cloche*, tot un luxe burgès. Ara bé, les més grans, filles d'una època en què la dona estava molt més reprimida (època prèvia als anys vint), es decantaven pel vestit sac constituït per una camisa i una faldilla que anava des de sota el pit fins als peus. Aquesta estètica es combinava amb cabells ondulats i curts a *la garçon* en el cas de les noies i recollits en un monyo en el de les senyores. Les d'edat molt avançada també acostumaven a posar-se un mocador (VEGEU ANNEX 6).

S'imposà, en el calçat informal, l'espardenya de set vetes, feta a partir de fibra d'espart. També rebia el nom de *vigatana* perquè anteriorment la ciutat n'havia estat una gran productora. Per altra banda, les sabates de diumenge eren de pell i costaven una fortuna. Mingo Parramon sintetitza l'experiència de poder portar una roba elegant i com ho va aconseguir:

La millor roba que vaig tenir va ser després del servei militar. Després de tres anys a la marina, no volia tornar a casa amb aquella indumentària, de manera que, emprant 30 duros que havia guanyat a través de l'especulació del tabac (a les illes Canàries valia unes 10 cèntims i a Catalunya 10 rals) em vaig fer confeccionar un bon traje. Havent arribat a Barcelona, em vaig dirigir a una botiga de moda de la Via Laietana i em vaig fer fabricar la millor roba que vaig tenir mai. Vaig arribar a casa meva com un senyor.

A Torredonjimeno i Bailén la situació era anàloga. La roba havia de ser molt resistent perquè durés el màxim possible, tres o quatre anys. Si s'estripava, la dona cosia parracs

fins que el teixit ja no es pogués arreglar més. La sabates eren les peces de la indumentària més rudimentàries i menys adaptades a les circumstàncies. Com que els preus que oferien els sastres eren desorbitats per a la majoria, les sabates es feien a casa amb una tela molt dura tot foradant-la amb una alena per fer-hi els cordons. Sent només tela amb una sola de goma, no ajudava a combatre el fred i, així, els hiverns resultaven tot un drama. Per això, a vegades calia fer algun sacrifici familiar per poder comprar pròpiament unes sabates. La roba interior també era confeccionada a casa a partir de les teles més barates.

Els nens vestien amb camisa i pantalons curts durant tot l'any i, sovint portaven uns mitjons alts que els arribaven fins al genoll. Per la seva banda, les nenes duïen vestits estampats i sandàlies amb uns mitjons també alts. Els nens janesos de les famílies treballadores no portaven sabates fins als sis anys com a mínim. Els nens vestien més o menys igual que els vigatans, mentre que les nenes portaven una roba més austera consistent en una simple bata amb estampats.

Cal destacar l'abundància de les màquines de cosir a la llar. Aquest fet s'explica tenint en compte que moltes dones cosien i feien la roba per altra gent. Es tractava d'una activitat molt corrent, especialment quan arribava alguna festa en què s'havia d'estrenar alguna peça de roba. Tant era així que va començar a sovintejar l'ofici de lesmodistes. Confeccionaven els vestits comprant els metres de tela als magatzems de Santa Clara o de Bansell, que oferien la següent taula de preus: tela amb dibuixos, 0.4 pessetes per metre; sedes estampades o llana de colors llisos, 2.50 pessetes per metre; *trajo* blau per a mecànic, 10 pessetes la unitat.⁴²

Detall d'unes màquines de cosir situades en una "cantarera". Casa de Niceto Alcalà-Zamora

FONT: ELABORACIÓ PRÒPIA

⁴² GAZETA DE VICH. Núm 325. 16-6-1931

Grup de modistes vigatanes celebrant el seu dia

FONT: *FOTOGRAFIA HISTÒRICA DE VIC. Vol. II*

La neteja de la roba havia evolucionat molt poc al llarg del primer terç del segle XX. Les dones vigatanes anaven a rentar a sota del pont del Remei un parell de cops a la setmana doncs, no va ser fins a l'any 1952 que l'empresa Aigües Vic. S.A va proporcionar aigua a la ciutat procedent del riu Ges; si a la riera no baixava aigua, havien de tornar a casa amb la roba bruta o bé anar riera amunt fins al primer gorg que trobessin. Empraven sabó de pastilla El Lagarto tallat a trossos i posaven a estovar la roba tot picant-la una bona estona amb un estri de fusta similar a una pala. Era comú passar a prop del riu i veure el quadre d'un conjunt de dones rentant i fent petar la xerrada. A Torredonjimeno i Bailén el ritual era molt similar: les dones s'aproximaven fins al riu Cubo i allí rentaven la roba amb un sabó que elles mateixes havien fabricat partir de sosa i oli d'oliva.

Més tard, les mudes es planxaven amb una petita planxa de ferro que tant es podia omplir amb carbó candent com escalfar directament sobre una superfície metàl·lica irradiada amb carbó.

Parlant de neteja de la llar, tot es reduïa a una simple escombra elaborada amb una canya i branquillons a més d'un drap. Per tant, les dones, que eren les úniques que s'encarregaven de la neteja de la llar havien de fregar el terra ajupides amb unes eines molt pobres: una peça de tela sobrera i un cubell d'aigua recollida a la font.

Com hem dit, la dona era l'encarregada de dur a terme les tasques de la llar i de tenir cura de la família. I en aquest aspecte no hi ha cap tipus de diferència. Ambdues societats tenien uns rols molt delimitats que avui titllaríem de "sexistes", però que en aquells moments eren acceptats amb tota normalitat. En el cas dels Moga, per exemple, les dues germanes grans feien totes les feines de la llar ja que la mare treballava com a

cuinera en una casa burgesa. A més de netejar i tenir cura dels seus germans, la més gran no podia sortir a divertir-se amb les seves amistats fins que tots els homes de la casa haguessin marxat.

6.2.2 ALIMENTS

Els àpats familiars variaven en funció del calendari festiu. Les festes de precepte es diferenciaven del dia a dia corrent fins i tot pel menjar. Entre setmana, gairebé sempre es menjava escudella de galets de primer; de segon, carn d'olla. Hi posaven patates, cols, un tronc d'api, una mica de gallina (criada a la terrassa de casa), ossos d'espina, peu de porc i carn picolada per fer una pilota. Els sopars no resultaven gaire més variats, perquè es limitaven a patates, morro de bacallà i sardines fregides. Aquestes últimes estaven molt demandades, així que quan passava algun venedor ambulat de sardines tenien lloc autèntiques corredisses per tal de no quedar-se sense. Era, doncs, un dels menjars estrella que trencava la frugalitat diària: *quan hi havia sardines, xalàvem de valent, gairebé en fèiem festa major*.⁴³

De tant en tant, el dinar estava constituït per les patates amb pela. Es tiraven a l'olla i es bullien amb la mateixa pela, es deixaven refredar, es pelaven amb els dits i llavors es tallaven menudes per ser, finalment, fregides a la paella amb trossos de cansalada.

Els diumenges moltes famílies intentaven trencar amb la monotonia i es decantaven per les verdures conreades a l'hortet propi i un plat d'arròs amb conill. D'altra banda, per Nadal, es consumien els millors plats i moltes famílies de pocs recursos es decidien a llançar la casa per la finestra. Aleshores, provaven la sopa de galets amb pilota de xai i vedella i pollastre. Aquest últim menjar era força rar, especialment si no en criaven a casa.

Per suposat, l'aliment bàsic que no podia faltar a taula, fos a la casa que fos, era el pa. Seguint aquest fil, el berenar de la canalla consistia en un tros de pa amb una presa de xocolata de l'Arumí, una xocolateria local que gaudia de molta fama.

⁴³ Costa Prat, Dolors dintre *Osona: testimonis del segle XX*. Vic, 2007. p.157

A més de tots aquests plats, existia un ritual per excel·lència que tenia lloc una vegada a l'any: la matança del porc. Permetia proveir les famílies de carn durant molts mesos. Així doncs, era costum comprar un godall per engreixar i matar-lo. El procés d'engreixament a base de blat de moro, aglans, perolada de remolatxes, naps i segó s'acostava als nou o deu mesos perquè calia esperar que el porc de vuit mesos passés a pesar entre noranta i dos-cents quilos. La matança era una tradició en la qual tots els membres de la família assumien una funció. Tot començava a primera hora de la matinada. Quan arribaven el matador i la mocadera, els homes de la casa feien sortir el porc i el mataven. Després d'haver-lo degollat, començava la feina de la mocadera: recollir la sang del porc en una palangana i remoure-la perquè no coagulés. L'animal era esquarterat i se li treien les vísceres, que serien aprofitades més endavant. La carn de més qualitat era trinxada amb la picoladora i es deixava en un gibrell a fi que reposés; llavors, ja es podria embotir. De l'animal, se n'aprofitava absolutament tot, des de la sang per fer "bisbes" o botifarres negres, fins als budells, la bufeta urinària, els ossos i l'espina. El fragment següent relata la celebració que suposa la matança del porc i les conseqüències més remarcables: la unió familiar arran de la col·laboració durant la fatigosa jornada.

Però, sens dubte, la imatge que sempre em quedarà gravada a la memòria de la mort del porc eren els sopars familiars, on es reunia tota la parentela al voltant de la taula i es degustaven plaentment les propietats culinàries del porcell. [...] Un tiberi, d'altra banda, ben merescut per a les dones de la casa, que cloïen un dia llarg i feiner.⁴⁴

La dieta janesa era força austera d'acord amb l'economia familiar. Els aliments que predominaven en la quotidianitat eren lleties, mongetes, arròs amb pebrot i bacallà, patates "a lo pobre", carxofes i els típics "cocidos" andalusos fets a base de cigrons. A més, no podien mancar el pa i l'oli, considerat un aliment fonamental per als àpats diaris, i s'adquiria a la fleca del poble. Tots els aliments eren adquirits a la botiga de queviures del barri. La carn era escassa perquè suposava una despesa massa elevada. D'altra banda, el formatge i la llet eren comprats directament al ramader (una pesseta per litre). Per beure, la gent comprava vi a granel a les bodegues i el dipositava en un porró el qual era desat al pati per tal que es mantingués fresc per a l'hora de dinar.

⁴⁴ Tort Tucó, Margarida dintre *Osona: testimonis del segle XX*. Vic. 2007. p. 162

Els nens berenaven pa amb oli i xocolata que es comprava per unces a la botiga. A vegades, hi afegien sucre, el qual s'havia de desprendre dels grans terrossos irregulars.

De tant en tant, les famílies criaven animals com conills, gallines i porcs. La matança d'aquest últim permetia tenir reserves de carn durant una temporada i es consumia, normalment en dates assenyalades, com el Nadal.

És important el ritual d'un àpat diari. La precarietat econòmica d'algunes llars no permetia comprar plats ni altres recipients propis en una cuina actual. Això implicava que els membres de la família havien de seure al voltant d'una mena de font i menjar d'aquest recipient comú.

A més, si l'olla de ceràmica on es cuinava el menjar es trencava, no se'n podia comprar una altra perquè la família no podia malbaratar diners. D'aquesta manera, existia la figura d'un home que es dedicava a picar casa per casa amb la finalitat d'arreglar-la amb una capa d'estany; resultava habitual escoltar periòdicament el crit de "¡Reparación de ollas y otros cacharros!".

6.2.3 L'AJUDA DE LA COOPERATIVA OBRERA DE VIC

La primera funció de les cooperatives de consum era l'econòmica. Havien de subministrar els socis productes de primera necessitat de qualitat i a un preu assequible. Per això, promovien la venda de productes bàsics, les subsistències, per tal de repartir-ne els beneficis a nivell col·lectiu i individual. Aquest capital permetia assegurar el manteniment de la cooperativa i organitzar activitats recreatives a més de fomentar un sistema de mútues.

El consum dels socis era la base econòmica de la cooperativa. Com més gran era el consum, majors resultaven els beneficis. Per consegüent, si la cooperativa era amortitzada gràcies al consum, la caixa social tindria més disponibilitat.

*Practicando así la verdadera doctrina cooperatista es como se irá empujando nuestra obra hacia el ideal de prosperidad que todos anhelamos.*⁴⁵

El sistema de vendes de subsistència de la Cooperativa Obrera de Vic era la llibreta de compres, també anomenada fulls de proveïments. Es tractava de documents que permetien saber periòdicament quin era el consum realitzat per cada membre. L'ús de les llibretes es combinava amb la moneda social emesa per l'entitat. Cada membre posseïa una llibreta de comptes en la qual s'apuntaven les quantitats de diner en curs legal que el soci canviava per la moneda social, només vàlida a les botigues de la cooperativa. El obrers efectuaven el canvi de moneda una vegada a la setmana, moment que es corresponia amb l'adquisició de les subsistències setmanals. L'ús de la moneda social era tot un avantatge perquè els socis avançaven els diners abans de realitzar les compres, la qual cosa procurava una major liquiditat a la cooperativa. A més, garantia que els socis comprassin només els seus productes. La Cooperativa Obrera de Vic, com moltes de les cooperatives agermanades, va començar venent productes d'estricta necessitat, com ara arròs, llegums i sucre. De mica en mica, va anar ampliant el ventall cap a opcions que requerien més inversions de capital, per exemple, la carn, que era molt cara, i el pa, barat, però que requeria un forn per a elaborar-lo. En general, durant els anys trenta anà venent una mica de tot. L'elaboració de les subsistències a la mateixa cooperativa permetia, sovint, oferir uns preus més baixos.

Val a dir que els socis estaven obligats a comprar els productes de la Cooperativa obrera. Els estatus eren molt estrictes pel que fa a aquesta qüestió perquè el seu compliment posava en joc els beneficis. Saltar-se la norma acostumava a comportar l'expulsió.

⁴⁵ Cooperativa Mutua de Pan y Comestibles Manlleu. *Memoria resumen del balance cerrado en 31 de marzo d 1930 y situación del fondo de invalidez i vejez* dintre de *El cooperativisme a Osona* (Casanovas i Prat, Josep. Eumo Editorial, 1998)

Anvers i revers d'un exemplar de moneda social de la Cooperativa Obrera "Panaderia" Mútua. El bitllet conté símbols característics del cooperativisme. Destaca que és un dels pocs documents d'aquesta entitat en què s'ha intentat normalitzar el nom de "Panaderia".

FONT: Cooperativa Obrera "Panaderia" Mútua

Els beneficis del consum de subsistències es distribuïen de diferent manera. Primer de tot, els socis rebien un percentatge dels guanys que es traduïa en fons de la llibreta de compres per a l'adquisició de més productes. En segon lloc, va fomentar el mutualisme. Aquest segon servei constituïa les funcions assistencials cooperativistes. Aquestes prestacions socials van suposar un pas endavant per a la resolució solidària dels problemes amb els quals es trobaven els obrers.

Precisament, va ser durant aquesta dècada quan es va generalitzar el mutualisme, entès com una manera de dignificar l'obrer. Concretament, la Federació Comarcal de Cooperatives de Vic, entitat que agrupava diferents cooperatives d'Osona i els voltants, va realitzar una campanya per promoure la formació de mútues. I, en particular, la Cooperativa Obrera "Panaderia" Mútua de Vic va tenir una clara voluntat mutualista des dels seus inicis cap al 1921, tal com reflecteix el seu nom i els estatuts. Tenia una secció dedicada a invàlids i vells de la qual cobraven 22 socis el 1932 i 30 el 1936. Des de la seva fundació, en cas de defunció de membres, la cooperativa pagava 500 pessetes. Comptava amb una caixa de socors no només en cas de malaltia, sinó també en el d'atur i maternitat, gràcies al qual cada partera rebia 25 pessetes.

SUBSIDIS PER MALALTIA DE LA COOPERATIVA OBRERA DE VIC (1928-1938)

ANY	NOMBRE DE SUBSIDIS	TOTAL DE PESSETES	MITJANA
1931	86	3550,5	41,2
1932	88	3723,5	42,3
1933	96	3924,5	40,8
1934	102	4126,2	40,4
1935	129	4125	31,9
1936	84	3652	43,4
1937	109	5142,5	47,1
TOTAL	99,14	3970,0375	41.01

Fixant-nos en les xifres, durant la Segona República i els dos primers anys de guerra la Cooperativa va oferir al voltant d'un centenar de subsidis per malaltia, en concepte de diverses malalties, intervencions quirúrgiques i accidents laborals. A través de la caixa de socors mutus, amb un petit subsidi s'aconseguia pal·liar el problema que representava un contratemps com els anteriors.

A més, és important destacar que el 1935 la Cooperativa Obrera entrà en un modern centre sanitari que rebia el nom de Clínica Comarcal SA, un hospital regentat per metges que volien una sanitat per a tothom. El 1937, la Clínica Comarcal es va integrar a l'Aliança. Això va suposar la conversió del centre mèdic vigatà en la primera filial. D'aquesta manera, s'iniciava un procés de descongestió de Barcelona que oferia facilitats d'atenció mèdica als socis de comarques.

7. CONCLUSIONS

Primer de tot, he de dir que he complert les expectatives que tenia. He aconseguit elaborar un retrat prou nítid sobre els aspectes i/o canvis més fonamentals de l'època, ja estiguessin vinculats a la política o fossin quotidians.

A la introducció al·ludia a la Segona República com un període de canvis; però més aviat tot va quedar en un simple il·lusió creada a partir de les grans expectatives de la gent. Evidentment, ho podria haver estat, ja que el règim ofería moltes promeses que, finalment, no van veure mai la llum. El temps corria en contra i les classes que sempre havien controlat el poder no van tardar a conspirar. La violència i la sang vessada per defensar el règim republicà foren inútils; però van deixar una empremta inesborrable en molts ulls joves. És a dir, la guerra va ser una conseqüència tan immediata a la República, que moltes de les persones entrevistades barregen les dues èpoques.

És important matisar que hi ha hagut alguns aspectes que no he pogut valorar. Bàsicament, es limiten a les fonts d'Andalusia, perquè la distància ha estat un gran inconvenient. Les diferents fonts que he consultat, entre d'altres, el "Patronato de Estudios Alcalá-Zamora", no m'han pogut aportar la informació necessària. Dues llacunes importants en aquest sentit són l'educació i la religió. M'inclino a pensar que foren àmbits de pocs canvis i que, per consegüent, no s'han guanyat un record ni en la memòria col·lectiva ni en la premsa de l'època. Aquesta suposició encaixaria amb altres aspectes que sí he pogut relatar, com l'economia. És a dir, la precarietat de les famílies, majoritàriament rurals, seria la causa que l'Església continués tenint un pes important (sense oblidar la fervor religiosa inherent a aquesta població) a excepció de nuclis anarquistes actius.

Recapitulant, "el laïcisme fou el gran problema de la Ciutat dels Sants" van admetre molts dels entrevistats. En efecte, les reformes emergents del govern central i de la Generalitat van originar un estira i arronsa entre la comunitat religiosa i l'obrer vigatà. Les reformes progressistes foren rebudes amb força entusiasme, però, després de xocar amb la burgesia catòlica, van ser frenades. Per tant, Vic difereix molt d'altres ciutats, com Barcelona, perquè el procés va ser molt moderat. No endebades, el PRC i ERC de l'Ajuntament de Vic no van adoptar mai la ideologia secular que els correspondria segons els ideals del partit. Els enfrontaments republicans van resultar anecdòtics comparats amb la futura persecució de la guerra. Aquests últims fets van coronar una cadena d'odi que el franquisme tallaria d'arrel a fi de tornar a la religió tot el poder perdut.

Per altra banda, es va consolidar un lleure de tipus cultural: àmplia varietat de cinemes, exposicions, excursions, la incorporació de la ràdio, la difusió del teatre, etc. En definitiva, un conjunt d'opcions que permetien l'oci a totes les butxaques vigatanes, cosa que també es va procurar a Andalusia amb cèlebres companyies de teatre universitari com la *Barraca*. Resulta remarcable la feina de la Cooperativa Obrera de Vic, que absorbia bona part de les activitats anteriors i intentava afavorir en tot moment els sectors més humils. Per exemple, tenien lloc les colònies per a nens/es, organitzades per associacions que vetllaven pel benestar i la salut de la canalla tot ensenyant-los hàbits. A vegades, però, no eren entitats obreres les que feien això, sinó catòliques. Un cop més, doncs, n'observem la intervenció.

A més, la República va facilitar la creació d'escoles públiques laiques, cosa que va permetre fer un tast dels nous corrents pedagògics de l'Escola Nova. Crec que l'exemple més significatiu el trobem en la figura del mestre Franquesa. Amb tot, els col·legis religiosos van continuar exercint el monopoli de l'ensenyament gràcies al suport de les classes adinerades. Per tant, podem dir que la denominació "Ciutat dels Sants" és més que justa si tenim en compte el control del lleure, l'ensenyament, la política...

Quant a economia, parlem d'un període de gran crisi que provoca la temporalitat de les feines. En l'àmbit econòmic es donen la majoria de les diferències entre Vic i els pobles de Jaén. La principal és la diversitat laboral. A Vic, hi havia moltes opcions gràcies al fet que era una ciutat comercial; els joves aprenien un ofici (sastre, pellaire, boter...). A Andalusia, això no era gens típic, perquè existia la figura del jornalier que anava a la plaça a cercar feina. Per contra, els vigatans picaven de porta en porta o bé es refiaven de la contractació de coneguts o parents. Aquestes diferències serien l'origen de les onades migratòries dels anys seixanta. Dues economies tan diverses (una, agrícola; l'altra, comercial) per força van provocar dues realitats socials gairebé oposades. Els nivells de vida de la població vigatana eren molt elevats si els comparem amb la misèria dels pobles camperols: les classes més humils de Vic es corresponien amb les famílies més o menys riques janeses, tal era l'endarreriment. Malgrat les múltiples diferències, cal matisar que ambdues societats aprofitaven al màxim tots els recursos. Es tractava d'una premissa indispensable que afectava totes les edats: els nens/es es feien les joguines; els adults conservaven una muda durant anys; part dels aliments eren obtinguts a partir dels recursos domèstics (horts i cria d'animals a les terrasses)... La Cooperativa Obrera de Vic també assolí un tasca important a través de la venda de subsistències i el subministrament de subsidis. Finalment, Vic va ser una ciutat pionera en el foment de les mútues associades a les cooperatives. Aquesta organització obrera mai es va donar als pobles de Jaén, on, amb prou feines hi havia sindicats anarquistes. Tot això fa pensar als testimonis que les noves generacions són "filles de l'abundància".

Al llarg de la recerca, he topat amb alguns problemes. No ha resultat fàcil buscar testimonis que em poguessin informar perquè la majoria havia d'ultrapassar els vuitanta anys i tenir una gran lucidesa dels fets. Moltes de les residències d'ancians de Vic no han ajudat massa tot al·legant que aquest tipus d'investigació resulta una molèstia.

No obstant, parlar amb els diferents col·laboradors ha estat una experiència molt gratificant. Demostra que cal confrontar moltes versions dels fets per arribar a trobar la veritat, ja que sovint es barregen sentiments i experiències amb el relat dels fets. És per això que he validat moltes de les afirmacions a partir de documents escrits.

He estat afortunada de poder recórrer a les poques fonts testimonials perquè m'he pogut impregnar de la subjectivitat de les diferents versions, cosa que ja no serà possible en els futurs anys bo i tenint present les edats dels entrevistats. Probablement, demostra que la història no només resideix en els llibres, sinó que també la fan les persones.

8. BIBLIOGRAFIA

BASSAS I CUNÍ, Antoni - BURGAYA i RIERA, Josep. *La Guerra Civil a Vic. Dietari 1936-1939*. Eumo Editorial, Barcelona, 1991.

CASANOVAS i PRAT, Josep. *El cooperativisme a Osona*. Eumo Editorial, Vic, 1998.

ESPONA I BAYÉS, Candi. *Entre el roig i el blau, Memòria de la guerra i altres coses: 1934-1942*. Abadia de Montserrat, Barcelona, 2002.

FRANQUESA i SERRA, Imma – ROCAFIGUERA i GARCIA, Francesc – MARRAMON i MARTÍN, Cristina. *L'Abans. Vic, recull fotogràfic 1863-1965*, Efadós, 2001, Barcelona, 2001.

FARRÉS I MALIAN, Francesc. *FOTOGRAFIA HISTÒRICA DE VIC*. EDICAT, Barcelona, 1985.

La Guerra Civil dia a dia VOL. 11, ED. 62, Barcelona, 2006.

GENÍS i BAYÉS, Ramon. *El ram de la pell*, Patronat d'estudis osonencs, Vic, 1959.

LUCAS, Manel - SÁNCHEZ, Maria José. *La República que vam viure*, Columna, Barcelona, 2003.

PASCUAL i RODRÍGUEZ, Vicenç. *Vic: una ciutat en el decurs de la història*, Abadia de Montserrat, Barcelona, 1988.

ORTIZ i XANDRI, Jordi – PONCE i VIVET, Santi (coord.). *Osona: testimonis del segle XX*, Vic, 2007.

RISQUES, Manel, i al., *Visca la República!*, Proa, Barcelona, 2007.

SOLER i GUASCH, Toni. *14 d'abril. Macià contra Companys*, Columna, Barcelona, 2011.

TORNAFOCH, Xavier. *El catalanisme republicà a la ciutat de Vic (1930-1936)*, Abadia de Montserrat, Barcelona, 1998.

ARA (Barcelona, 2010)

DIARI DE VICH

GAZETA DE VICH

9.AGRAÏMENTS

Voldria donar les gràcies a les següents persones que han col·laborat en l'elaboració d'aquest treball. En primer lloc, a la Rosa Bartoló per donar-me les idees fonamentals i ser la meua guia en la redacció del treball. A la Conxita Rocafiguera per facilitar-me bona part de les fonts consultades. També vull agrair les històries i experiències compartides amb l'excel·lent periodista Josep Maria Solà i Sala, els avis de la residència Saits i Mingo Parramon. I a Rafael Moga i la meua àvia, Isabel Illana, per descriure amb un luxe de detalls la seva Andalusia natal.

Finalment, agraeixo la implicació de la meua família al llarg de la recerca i les fonts que m'han donat l'Ajuntament de Bailén i l'Arxiu Episcopal de Vic.